

Helsingfors universitet
Institutionen för ekonomi
Kompendium nr 20
Sjunde upplagan
Lantbruksekonomi
Lantbrukets företagsekonomi
Helsingfors 2014

John Sumelius

Grundbegrepp inom lantbrukets företagsekonomi

Förord

Kompendiet "Grundbegrepp inom lantbrukets företagsekonomi" utgör en översikt över grunderna inom lantbrukets företagsekonomi. Det riktar sig till studerande vid agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors universitet. Det kan dock eventuellt vara användbart även vid andra läroanstalter eller för personer som läser andra huvudämnen men som vill bekanta sig med lantbrukets företagsekonomi. En del av begreppen hör specifikt till lantbruket, medan andra är gemensam terminologi för hela ekonomivetenskapen. Publikationen är en lärobok för en introduktionskurs i lantbrukets företagsekonomi vid Helsingfors universitets agrikultur- och forstvetenskapliga fakultet. Kompendiet används förutom av svenskspråkiga studerande också av studerande med finska som modersmål och många termer har därför angivits inom parentes på finska

Denna sjunde upplaga skiljer sig från tidigare upplagor främst via att beskrivningen av jordbruksstöden och den gemensamma jordbrukspolitiken för EU förnyats för att bättre stämma med situationen efter 2014. Nyckeltal och priser har uppdaterats.

Vik 10 september 2014

John Sumelius
Professor

INNEHÅLL

1. Vad är lantbrukets företagsekonomi?.....	7
2. Ekonomiska system.....	9
3. Företag och familj jordbruk.....	11
3.1. Begreppet företag.....	11
3.2. Familj jordbruk och kollektiv jordbruk.....	11
3.3. Huvudsaklig eller delvis utkomst från jordbruk.....	12
4. Olika företagsformer	13
5. Produktion och produktionsmedel.....	14
6. Grundbegrepp inom kostnads- och intäktsanalys.....	16
6.1. Resultat, intäkter och kostnader samt inkomster och utgifter.....	16
6.2. Kostnadsslag.....	20
6.3. Fasta och rörliga kostnader.....	23
6.4. Direkta och indirekta kostnader.....	25
6.5. Särkostnader och samkostnader.....	25
6.6. Marginalkostnad och merkostnad.....	25
6.7. Intäktsslag.....	26
6.8. De nya stöden 2015-2020.....	29
7. Lönsamhet och resultat.....	34
7.1. Lönsamhet, likviditet och soliditet.....	34
7.2. Skattebokslut.....	34
7.3. Resultatbegrepp inom lantbrukets lönsamhets- undersökning.....	35
8. Företagsledningen.....	37
8.1. Företagsledningens funktioner.....	37
8.2. Målformulering	38
8.3. Planering	40
8.4. Beslutsfattande.....	40
8.5. Redovisning och resultatanalys.....	40
8.6. Likviditetskalkylen.....	42
Litteraturförteckning.....	42
 Bilagor	
Den lantbruksekonomiska terminologin	47
Beräkning och tolkning av nyckeltal, MTT 2002.....	53

1. Vad är lantbrukets företagsekonomi och vilken är dess relation till andra ekonomivetenskaper?

De materiella resurserna är begränsade. Ekonomi är läran om hushållning med dessa begränsade resurser. Om hushållningen sker i ett företag talar vi om **företagsekonomi** (fi. *liiketaloustiede*). Då hushållningen gäller ett helt land talar vi om **nationalekonomi** (fi. *kansantaloustiede*) eller **samhällsekonomi**. Om däremot hushållningen gäller en enskild person talar vi om **privatekonomi**. Den ekonomiska inriktning som behandlar konsumenternas ekonomi kallas för **konsumentekonomi** (fi. *kuluttajaekonomia*). Vad är då **lantbruksekonomi** (fi. *maatalousekonomia*) och **lantbrukets företagsekonomi** (fi. *maatalouden liiketaloustiede*)?

Företagsekonomi har ett ursprung i samma teorier som nationalekonomin, men började utvecklas i annan riktning på 1800-talet. Nationalekonomin definieras som läran om hushållning med knappa resurser. Medan nationalekonomin och dess delområde mikroekonomi analyserar företagen ur samhällets synvinkel har företagsekonomien en annan utgångspunkt. Det är företagets interna synvinkel som är avgörande. Företagsekonomien analyserar företaget ur företagarens synvinkel, och lantbrukets företagsekonomi analyserar lantbruksföretaget ur lantbruksföretagarens synvinkel.

Lantbruket företagsekonomi undersöker de ekonomiska problem som uppstår inom lantbruksföretaget. En central aspekt är lönsamheten och de faktorer som inverkar på denna. Företagsekonomi delas ofta in i redovisning, marknadsföring och administration. Problemen som jordbruksföretagaren ställs inför är dessutom ofta tvärvetenskapliga och inkluderar biologi, teknologi och ekonomi. Det kan vara svårt att separera de olika delområdena från varandra. En jordbrukare måste i praktiken beakta alla dessa delområden. Dessutom spelar själva produktionen en central roll. Det är svårt att förstå de ekonomiska sambanden inom lantbruksföretaget och att föreslå hållbara lösningar om inte de biologiska sambanden beaktas. Därför är elementär kunskap om biologiska och tekniska processer viktigt inom lantbrukets företagsekonomi.

Lantbruksekonomi (eng. *Agricultural Economics*) är ett mer omfattande begrepp och omfattar både lantbrukets företagsekonomi och lantbrukspolitik. Som namnet säger är lantbrukets företagsekonomi inriktad på företagsekonomi medan lantbrukspolitiken är nationalekonomiskt inriktad.

Den danske professorn K. Skovgaard definierade lantbruksekonomien för snart 50 år sedan på följande sätt (Skovgaard, 1956):

“Landbrugsøkonomien ær læren om de økonomiske foreteelser i landbruget samt om de forhold og foranstaltninger¹, der øver indflydelse på landbrugets økonomiske udbytte og på landbefolkningens levevilkår”.

Denna definition är gångbar än i dag. Lantbruksekonomi är läran om de ekonomiska företeelserna i lantbruket och de förhållanden och lagar som inverkar på lantbrukets ekonomiska avkastning och på lantbrukarnas livsvillkor.

Lantbrukets företagsekonomi behandlar lantbruksföretaget och de problem som kan uppstå där. Lantbruksföretaget måste i allmänhet granskas i förhållande till sin

¹ Foranstaltning = åtgärd (fi. *toimenpide*)

omgivning. De biologiska och fysiska begränsningar som naturen (väderlek, växtförhållanden, djurens fysiologi) utgör gör att lantbruksföretaget verkar under andra förhållanden än vanliga industri- och tjänsteföretag. I förhållande till allmän företagsekonomi tar lantbrukets företagsekonomi fasta på de särdrag som är kännetecknande för lantbruksföretaget. Lantbruksföretagets allmänna kännetecken i jämförelse med andra företag kan sammanfattas i fyra punkter:

1. Produktionen är till en stor del beroende av det biologiska systemet och djurens speciella behov. Därför måste jordbrukaren behärska många områden och måste känna till växternas och djurens biologi. Samtidigt måste jordbrukaren behärska teknik och ekonomi.
2. Lantbruksföretaget är mycket beroende av årstidernas växlingar.
3. Lantbruksföretaget är nästan alltid ett litet företag mätt i antalet anställda personer eller i omsättning.
4. Eftersom lantbruket är beroende av årstider och biologiska cykler och eftersom företagsstorleken är småskalig binder lantbruksföretaget stora resurser i förhållande till omsättningen. Jordbruksföretaget är i allmänhet ett kapitalintensivt företag.
5. Företagarfamiljens arbetsplats är också dess hem. Huvuddelen av arbetsinsatsen är företagarfamiljens egen. Arbete och fritid är sammanvävda och flexibiliteten beträffande arbetstider är stor.

De ovan nämnda dragen förklarar varför lantbrukets företagsekonomi har uppstått som en självständig disciplin i förhållande till allmän företagsekonomi. Vad är då syftet med lantbrukets företagsekonomi som vetenskaplig disciplin? Gemensamt för lantbrukets företagsekonomi och andra vetenskapsgrenar är syftet att förklara verkligheten. Vetenskaplig verksamhet syftar till att

- beskriva händelser och fenomen
- förklara varför de uppstår och vart de leder
- förutspå vad som kommer att ske förutsatt att vissa antaganden uppfylls

Vetenskaplig verksamhet kännetecknas ofta av samma brister och begränsningar som mänsklig verksamhet i allmänhet. Skillnaden mellan vetenskapligt tänkande och vardagligt tänkande kan ibland vara fråga om en gradskillnad. Kunskap och fakta uttrycks genom språket i påståenden och satser. Kännetecknande för vetenskaplig verksamhet är dock ett kritiskt förhållningssätt till dessa. Vetenskapliga påståenden och kunskap måste i motsats till vardagligt tänkande motiveras.

Teorier är mycket allmängiltiga förklaringar till händelser och fenomen. Med hjälp av teorier försöker man systematisera det vetenskapliga tänkandet. Teorierna är centrala mål och medel för det vetenskapliga tänkandet överlag. Genom teorier får man fram **invarianser**, dvs. generaliseringar, som kan hållas för sanna. Om invarianserna är sanna oberoende av tid, plats, subjekt (forskare) och objekt (forskningsobjekt) kallas de för **lagar** (Uusi-Rauva et al., 1999).

Företagsekonomi är en ekonomivetenskap och ekonomivetenskapen är en samhällsvetenskap på samma sätt som till exempel sociologi eller statslära.

Företagsekonomi kan delas in i två olika inriktningar. Dels är den en **empirisk** vetenskap och dels en **normativ** vetenskap. Inom den empiriska företagsekonomi försöker man svara på frågan **varför**. Den utnyttjar ofta ett datamaterial genom vilken man försöker beskriva eller förklara beteenden, bevisa påståenden eller hypoteser. Den normativa företagsekonomi försöker snarare besvara frågan **hur**. Den normativa företagsekonomi är inriktad på affärsledningen i företaget och lösningsmodeller samt styrsystem för företagsledningen.

Nationalekonomi skiljer sig från företagsekonomi genom att man analyserar ekonomi ur hela samhällets synvinkel istället för ur företagets synvinkel. Inom nationalekonomi använder man sig i hög grad av matematiska härledningar för att bevisa samband. Nationalekonomi är i allmänhet en mer abstrakt vetenskap än företagsekonomi trots att empiriska tillämpningar också är vanliga inom nationalekonomi. Lantbrukets företagsekonomi är i sin tur en **tillämpad** vetenskap. Den försöker utgående från empiriskt data fastställa hur händelser och förlopp verkligen skett. I motsats till nationalekonomi och dess olika avledningar är lantbrukets företagsekonomi också en normativ vetenskap vars syfte är att ta fram verktyg för lantbruksföretagaren. Till denna del är syftet instrumentellt.

2. Ekonomiska system

Den ekonomiska teorin utgår i regel från den s.k. rena marknadsekonomi. Med **marknad** förstår man kontaktytan mellan köpare och säljare. På en marknad träffas köpare (t.ex. konsumenter) och säljare (t.ex. företag) för att sälja eller köpa någon produkt eller tjänst. Produkter och tjänster kallar vi med ett gemensamt namn för nyttigheter. Avgörande för om ett köp eller en försäljning uppstår eller inte är **priserna**. Om priset är för högt köper inte konsumenten en vara. Om priset är för lågt säljer eller producerar inte producenten denna vara. Genom att utbud och efterfrågan möts etableras ett marknadspris som motsvarar konsumenternas önsknings och producenternas beredvillighet att producera eller sälja. Detta är i förenklad form en modellmarknad för en vara. Det finns emellertid många grundantaganden bakom denna enkla modell.

Enligt Olsson och Skärvadd (1995) kan marknadsekonomis grundantagande beskrivas enligt följande:

”Marknadsekonomis grundidéer kan sammanfattas i följande punkter

❖ *Valfrihet*

Kunderna kan fritt välja hur de vill använda sina pengar. Kundernas önskemål och behov avspeglas i deras efterfrågan på varor och tjänster.

❖ *Konkurrens*

Företagen erbjuder i konkurrens med varandra produkter och tjänster (utbud) för att tillgodose kundernas efterfrågan.

❖ *Vinstintresse*

Den primära drivkraften bakom företagets agerande är strävan efter vinst.

❖ *Fri prisbildning*

Priserna bestäms av utbud och efterfrågan. Om efterfrågan är stor i förhållande till utbudet av varor blir priset högt. Är efterfrågan liten i förhållande till utbudet blir priset lågt.

❖ *Fri företagsetablering*

Det finns i princip inga hinder för att etablera företag. Om efterfrågan på en marknad är större än utbudet gör företagen goda vinster. De höga vinsterna lockar nya företagare att etablera sig.

❖ *Effektivitet*

Effektiva företag överlever medan ineffektiva företag slås ut. Varor och tjänster produceras därför på det mest ekonomiska sättet av de mest effektiva företagen.

❖ *Marknadsstyrd resursfördelning*

Det ständiga växelspelet mellan utbud och efterfrågan (marknadsmekanismen) styr samhällets resurser i en sådan riktning att kundernas mest angelägna behov tillgodoses. Behoven tillgodoses av de mest effektiva företagen. Man talar om marknadsmekanismen som "den osynliga handen".

Marknadsekonomin har även kritiserats på basis av en del olägenheter.

- ❖ Inkomster och förmögenhet är ojämnt fördelade
- ❖ Kunden handlar inte alltid rationellt
- ❖ Arbetslöshet
- ❖ Miljöförstöring
- ❖ Konjunkturkänslighet
- ❖ Storbolagens maktposition

Motsatsen till marknadsekonomi är s.k. **planekonomi** som styrs av politiska och administrativa beslut. I en ren planekonomi äger staten alla produktionsmedel. Beslut om produktion sker inte genom marknaden, utan genom planer. Sovjetunionen styrdes under sin existens 1917–1989 enligt planekonomiska principer. Verkliga planekonomier existerar numera i väldigt liten utsträckning. Trots detta kan man hävda att de flesta existerande ekonomisystemen i någon utsträckning är en blandning av marknadsekonomi och planekonomi. Vi har att göra med någon form av reglerad **blandekonomi** där marknadens lagar (lagarna om efterfrågan och utbud) har ett relativt fritt spelrum, dock under reglering och med inslag av sociala korrigeringar av olägenheter samt offentligt subventionerade tjänster (t.ex. subventionerad eller gratis skolgång, offentlig hälsovård, offentligt subventionerade universitet och jordbrukspolitiska stödformer). Gemensamt för marknadsekonomin och blandekonomin är att miljoner människor och tusentals företag varje dag träffas på marknaden för att fatta beslut om vad som ska köpas, hur mycket och till vilka priser. På marknaden finns två typer av aktörer: konsumenter och producenter.

3. Företag och familj jordbruk

3.1. Begreppet företag

Begreppet **företag** (fi. *yrittys*) kan ha en något varierande betydelse beroende på om man granskar företaget ur juridisk, teknisk, social eller ekonomisk synvinkel. En klassisk definition på ett företag är att det utgör en kombination av naturresurser, kapital och arbetskraft, verkar i inkomstbringande syfte och har egen beslutanderätt. En företagare är en person som placerar eget och främmande kapital och egen eller avlönad arbetskraft i sitt företag i hopp om att risken kompenseras. En företagare är således en person som har ett ekonomiskt ansvar (Westermarck, 1973). Denna definition understryker företagandet och kan tillämpas på våra jordbrukare. En annan allmän definition på ett företag är att företaget är en ekonomisk enhet som köper produktionsmedel för att förena dem i en produktionsprocess. På marknaden säljer företaget de prestationer som ger det företaget en inkomst och som är resultatet av produktionsprocessen (Honko 1989).

3.2. Familj jordbruk och kollektiv jordbruk

Det finländska lantbruket bygger på **familj jordbruk** (fi. *perheviljelmä*). Med tanke på förhållandena i vårt land är det kanske rättare att tala om familjegårdsbruk. Med **gårdsbruk** (fi. *maatilatalous*) avses en kombination av jord- och skogsbruk. Ett familjegårdsbruk är en driftsenhet i privat ägo på vilken man bedriver jord- och skogsbruksproduktion i inkomstbringande syfte i första hand med företagarfamiljens arbetskraft (Westermarck, 1973). Med lantbruksföretag och familjegårdsbruk menar man i dagligt tal ofta samma sak. Trots detta finns det en principiell skillnad mellan de båda begreppen. Lantbruksföretaget kan vara i offentlig ägo medan familj jordbruket är i privat ägo.

De flesta gårdarna är privat ägda. En tämligen stor del av lantbrukslägenheterna tillhör dock pensionärer och dödsbon. Statliga och kommunala inrättningar, t.ex. skolor och forskningsanstalter, besitter enstaka större gårdar. Enligt Lantbruksstatistisk årsbok (2001) ägdes ca 88 % av alla jordbrukslägenheter av enskilda personer, ca 11 % av dödsbon och familjebolag och knappt 1 % av övriga (kommuner, församlingar, aktiebolag, andelslag och staten). Enligt lantbruksregistret fanns det år 2006 69 100 gårdar i landet (Tike 2006).

Vad är då motsatsen till familj jordbruket? Vi kan givetvis tänka på försöksgårdar eller undervisningsgårdar som en slags motsats. Det finns emellertid en annan typ av jordbruk som varit betydligt allmännare utbredd i samtidshistorien, dvs. det **kollektiverade jordbruket** som var dominerande organisationsform i de flesta planekonomiska systemen under större delen av 1900-talet. De kollektiverade jordbruken ägdes av staten (statsjordbruk eller sovhos) eller av ett kollektiv (kolchos), dvs. individuell äganderätt saknades. Det var frågan om lantbruksenheter, som kunde omfatta till flera tusentals hektar åker och som hade hundratals anställda och som styrdes centralt enligt en s.k. produktionsplan. Hur klarade sig familj jordbruket i förhållande till det kollektiverade jordbruket? Det kollektiverade jordbrukets effektivitet var betydligt lägre än familj jordbrukets och ofta vansköttes resurserna. Arbetsenheternas

antal var ofta högt trots att verksamheten var mekaniserad. Jag har personligen kunnat observera många exempel på detta. En gårdsförvaltare från en f.d. statsägd gård i det forna DDR berättade våren 2000 bl.a. att man numera hade 26 personer verksamma på en gård som tio år tidigare hade varit ett statsägt kollektivjordbruk med 126 anställda. Statsjordbruket Ivan Montenegro i Nicaragua i Centralamerika, som jag besökte 1988, bestod av ca 2 200 ha åkerjord och 1 138 mjölkkor, kvigor och kalvar och antalet anställda var 171 personer. Jämfört med de minsta privata mjölkproducenterna i Nicaragua var mjölkavkastningen i medeltal högre på statsjordbruket. Uppenbart var dock att en stor del av produktionsresurserna på gården inte sköttes på ett ändamålsenligt sätt. Som exempel kan nämnas att många skördetröskor fick rosta sönder i brist på service.

Det kollektiviserade jordbruket kunde visserligen utnyttja teknologi anpassad för stora enheter. Den specialiserade arbetskraften, som var bunden till en bestämd arbetstid (t.ex. 8 timmar per dag) med lediga veckoslut samt en på förhand fastställd lön oberoende av produktionsresultat, utgjorde dock inte samma drivfjäder som familj jordbruket. I de flesta länder med kollektiviserade jordbruk har de forna statsgårdarna privatiserats, antingen genom att man bolagiserat dem eller styckat upp jorden på privata lotter. Familj jordbruket kännetecknas bl.a. av förmåga till anpassning och flexibilitet. Arbetsinsatsen kan smidigt anpassas efter väderlek och behovet av förlängda arbetsdagar. Som ytterligare ett exempel kan nämnas Vietnam. Det kollektiva jordbruk som infördes i stället för den traditionella ägandeformen ledde småningom till att landet blev en nettoimportör av livsmedel. Jordbruket privatiserades år 1989 och efter det har jordbruksproduktionen i landet ökat med ca 4–5% per år. Bättre produktionsmedel ledde till att Vietnam, som ännu år 1989 var livsmedelsimportör, år 1997 blev världens näst största risexportör.

Det är uppenbart att familj jordbruket också är förknippat med en hel del nackdelar. Westermarck (1973) nämner bl.a. starka variationer i arbetsdagens längd som orsakar en låg arbetsproduktivitet per timme. Vidare används inte familjens arbetskraft jämnt över hela året, och det kapital som har investerats i företaget utnyttjas inte effektivt vilket innebär en låg ränteåterbäring. Dessutom är inkomstnivån låg. Vad beror dessa nackdelar inom familj jordbruket på? De särdrag hos lantbruksföretaget i jämförelse med övriga företag som nämnts i kapitel 1 ovan kan kanske förklara en del av skillnaderna mellan lantbruksföretaget och övriga företag.

3.3. Huvudsaklig eller delvis utkomst från jordbruk

En jordbrukare som erhåller över 50 % av sina totalintäkter från jordbruket erhåller sin **huvudsakliga utkomst** från jordbruket och anses ha jordbruket som huvudsyssla (fi. *päätoiminen maanviljelijä*). En jordbrukare som erhåller mellan 25 % och 50 % av totalintäkterna från jordbruket kallas för **deltidsjordbrukare** (fi. *osa-aikaviljelijä*). Gårdar på vilka utkomsten från jordbruket däremot är under 25 % kallas för **fritidsjordbruk** (Väre, 2000). Enligt lantbruksregistret fanns det år 2005 69 100 gårdar i landet (Tike 2006). I denna grupp finns uppenbarligen många gårdar vars ägare får sin huvudsakliga utkomst från ett annat yrke. Enligt en notis i tidningen *Maaseudun tulevaisuus* 23.10.2003 ger 47 000 av de finländska jordbruket den huvudsakliga

inkomsten åt jordbrukarfamiljerna. Detta motsvarar ca två tredjedelar av jordbruken i enskild ägo. Antalet gårdar har uppskattats enligt ESU-måttet (se Box 1) enligt vilket 8 ESU är ett kriterium för huvudsaklig utkomst. Detta motsvarar i praktiken odling av ungefär 20 ha foderspannmål. Huruvida detta är en tillräcklig areal för huvudsaklig utkomst eller inte kan diskuteras.

Box 1. ESU- European Economic Size Unit - europeisk ekonomisk storleksenhet.

Inom EU används ett standardiserat mått baserat på areal och husdjur, ESU, för att mäta storleken på en gård. ESU står för "European Economic Size Unit" eller en europeisk ekonomisk storhet. En gård har en storlek om en ESU om dess totala standard täckningsbidrag uppgår till 1 200 euro (ECU) i år 1990 års priser. De finländska gårdarnas medelstorlek 23,5 ESU innebär att de hade ett standardiserat täckningsbidrag om ca 28 200 euro/gård år 2000. Detta standard täckningsbidrag för varje företag motsvarar ett tre års medeltal i en viss region för produktionsintäkterna subtraherade med vissa rörliga kostnader. På så sätt försöker man jämföra storleken inom olika produktionsgrenar (*The farm accountancy data network – explanatory note (2002)*, samt *Nya utmaningar på växande gårdar, 2004*)

4. Olika företagsformer

Varje företag har en juridisk form som anger ramarna för lagstiftningen, beskattningsreglerna och företagets redovisningsskyldighet. Verksamhetens art, omfattning och risk styr företagets juridiska form. Ju mindre ägaren personligen ansvarar för bolagets verksamhet, desto hårdare kontrollerar lagstiftningen företaget. Gemensamt för alla företag är att de är bokföringsskyldiga. Graden av bokföringsskyldighet varierar dock. De företagsformer som kommer ifråga för jordbruksföretag är privat lantbruksföretagare, beskattningssammanslutning, öppet bolag, kommanditbolag och aktiebolag. De flesta jordbrukare är registrerade som **privata lantbruksföretagare**. Lantbruksföretagen regleras av egen lagstiftning och beskattning. Fördelen med denna företagsform är bl.a. att bokföringsskyldigheten är begränsad. Det räcker med att främst bokföra de skattepliktiga inkomsterna och utgifterna och inget "dubbelt bokföringssystem" behövs. Ägaren ansvarar i gengäld till fullo för företagets skulder. Man skiljer även mellan momspliktiga och icke-momspliktiga lantbruksföretag. De icke-momspliktiga lantbruksföretagen har en mindre försäljningsvolym. Den vanligaste orsaken till att välja någon av de andra företagsformerna är beskattningsfördelar (se *Nya utmaningar på växande gårdar 2004*, ss. 77–78).

Idag är det relativt vanligt att grunda **beskattningssammanslutningar** (fi. *verotusyhtymä*). Ojala (2004) förklarar en sådan på följande sätt "I en beskattningssammanslutning idkar två eller flera personer jordbruk för gemensam räkning, men det förutsätts inte att man etablerar ett företag.". En sådan beskattningssammanslutning kan i vissa fall ge skattefördelar och kan övervägas t.ex. vid generationsväxling.

I en **enskild firma** (fi. *yksityinen toiminimi*) ansvarar ägaren för företaget med hela sin personliga förmögenhet. Ägaren till en enskild firma är bokföringsskyldig, men den bokföringsskyldigheten är inte lika omfattande som för ett aktiebolag. Det krävs inte heller något minimikapital för att starta en enskild firma. En enskild firma är dock ingen juridisk person och som juridisk form lämpar den sig främst för mindre företag. Jordbruks drivs inte som enskilda firmor men annan företagsverksamhet på gårdar kan ordnas t.ex. i form av en enskild firma.

Ett **öppet bolag** (fi. *avoin yhtiö*), även kallat **handelsbolag**, drivs av två eller flera delägare som var och en ansvarar för verksamheten med hela sin förmögenhet. I motsats till den enskilda firman är handelsbolaget en juridisk person. Bolaget kan ingå avtal, ta på sig skyldigheter och förvärva rättigheter. För att ett öppet bolag ska kunna bildas krävs det att bolagsmännen kan samarbeta och lita på varandra. Detta beror bl. a. på att varje bolagsman ansvarar med hela sin förmögenhet också för förbindelser som en annan bolagsman har gjort (Att bli egen företagare, 2003, s. 12–13). Ett **kommanditbolag** är en variant av öppet bolag. I ett kommanditbolag finns två slags bolagsmän: en eller flera ansvariga bolagsmän som ansvarar och leder bolaget samt en eller flera **tysta bolagsmän** som placerar kapital i företaget och som enbart med denna insats av kapital ansvarar för bolagets skulder.

I ett **aktiebolag** begränsas ägarnas ansvar för företagets ekonomiska förpliktelser av deras insats i företaget. Det satsade kapitalet har delats upp i lika stora andelar, dvs. i aktier. Som juridisk form passar aktiebolaget företag vars verksamhet kräver mycket kapital och omfattar risker, eftersom det ekonomiska ansvaret begränsar sig till insatsen. Medan den begränsade risken utgör en fördel sett ur företagarens synvinkel är en nackdel det att verksamheten är starkt reglerad. Ett minimiaktiekapital om 8 000 euro krävs för att starta privata aktiebolag. Alla aktieägare har rätt att delta i en bolagsstämma som bör ordnas årligen. Bokföringsskyldigheten är omfattande: av aktiebolag krävs dubbel bokföring, ojäviga revisorer, arrangerandet av en årlig bolagsstämma och skyldigheter att ge information till aktieägarna (Att bli egen företagare, 2003, ss. 14–15).

I ett **andelslag**² begränsas varje medlems rösträtt till en röst oberoende av insats. Utdelning på kapital sker i förhållande till insats. Det behövs minst tre personer för att grunda ett andelslag. Andeslagen syfte är inte att maximera vinsten utan att producera tjänster för dess medlemmar t.ex. att marknadsföra produkter. Enskild jordbrukare kan ha svårigheter att marknadsföra sina produkter och grundar därför tillsammans med andra jordbrukare ett andelslag.

Då vi nu definierat begreppet företag enligt ovan bör vi nämna att det finns ett nära besläktat begrepp dvs. **rörelse** (fi. *liike*). En rörelse är ett nästan synonymt begrepp med företag, dock något snävare. En rörelse kan t.ex. inte ha vissa finansiella aktiviteter. Ifråga om ett lantbruksföretag ligger det dock nära till hands att tala om en rörelse.

Hushåll, statliga och kommunala inrättningar (t.ex. kommunala affärsverk) är exempel på andra ekonomiska enheter. Trots att de försöker inrätta sina aktiviteter på ett ekonomiskt förnuftigt sätt är de dock inte företag. En orsak är att deras primära syfte inte är att generera inkomst och vinst på marknadens villkor. Direktiv för grundandet av företag finns i publikationen ”Att bli egen företagare” (2003).

² I Sverige kallas andelslag för ekonomiska föreningar

5. Produktion och produktionsmedel

Med **produktion** (fi. *tuotanto*) avses all värdeskapande verksamhet som omfattar framställning och marknadsföring av varor och tjänster. **Primärproduktionen** omfattar produktionen inom jord- och skogsbruk, trädgårdsodling samt fiske. Primärprodukterna förädlas till livsmedel, foder, energi, papper m.m. genom **sekundärproduktionen**. Då en vara är klar måste den **marknadsföras** till kunden. Varor och tjänster kallas med ett gemensamt ord för **nyttigheter** (fi. *hyödyke*). Man talar om produktion av **prestationer** (fi. *suorite*).

Ett begrepp som är nära besläktat med produktion är **fysisk avkastning** (fi. *tuotos*). Med fysisk avkastning avses en rent fysisk storhet, t.ex. 9 000 l mjölk eller 5 000 kg vete. För att producera varor behövs **produktionsmedel** (fi. *tuotantovälineet*) eller **produktionsinsatser**. Inom jordbruksproduktionen behövs t.ex. åker, maskiner, utsäde, gödsling eller kompost och någon som utför arbetet. Produkter och produktionsmedel lagras som **förråd** på gården.

De viktigaste produktionsmedelsgrupperna presenteras i Tabell 1

Tabell 1. De viktigaste produktionsmedlen inom jordbruket.

<u>Produktionsmedel</u>	<u>Förklaring</u>
Produktionsförråden	Gödsel, bränsle, köpfoder, utsäde, kalk, bekämpningsmedel
Arbete	Mänsklig insats i produktionen mätt i timmar, dagar eller år. Arbetsinsatsen kan ges ett värde genom att ange ett pris på det. Arbetsinsats i växtodling/ha/år på en gård kan t.ex. vara 15 h/ha. Om arbetsinsatsen värderas till 50 euro/h så är värdet av arbetsinsatsen 15 h/ha * 50 euro/h = 750 euro/ha
Mark	Åker, naturbetesmarker, impediment, skogsmark
Markanläggningar	Täckdiken, torrläggings- och bevattningsanläggningar, vägar, broar
Markförråd	Grundkalkning, grundgödsling, jordförbättringar samt förrådigheter och arbete som placerats i marken för nästa gröda
Inventarier	Maskiner, redskap och små anläggningar
Kreatur	Djurbestånd
Byggnader	Ekonomibyggnader och därtill hörande fasta anläggningar (gödsel-förråd, källare m.m.)
Kapital	Medel som behövs för företagets finansiering, utgörs av eget och främmande (lånat) kapital

Ibland används begreppet **produktionsfaktorer** (fi. *tuotantontekijät*) istället för produktionsmedel. Då syftar man på naturresurser, kapital och arbete. Även företagsamhet (fi. *yrittäjyys*) kan räknas som en fjärde produktionsfaktor.

Genom **framställning** (fi. *valmistus*) omvandlas produktionsmedlen till varor. Framställningen kan avse primärproduktionen där gödsel, utsäde, mark, arbete etc. omvandlas till spannmål eller grovfoder, vilket i sin tur omvandlas till mjölk, ägg, fläsk,

nötkött, fjäderfä eller andra produkter. Begreppet kan även tillämpas på hela livsmedelskedjan fram till det stadium då produkten levereras till den slutliga kunden (t.ex. bröd, fruktyoghurt, styckade fläskkotletter eller färdig råkostsallad). I samband med livsmedelsindustrin kan man tala om en **produktionsprocess**.

Kapitalet är en produktionsfaktor som kräver ett speciellt omnämnande. Med kapital förstår man i regel företagets resurser i vid mening. Detta kapital används i företagets verksamhet och är allt från maskiner, redskap och byggnader till åker, täckdiken, verktyg och annan utrustning. Företaget kan hyra eller arrendera en del av sitt kapital. Man skiljer mellan

- realkapital
- finansiellt kapital
- humankapital
- immateriellt kapital

Realkapital är fysiska objekt, dvs. maskiner, anläggningar och mark. Finansiellt kapital är kapitalplaceringar i bank och aktier. Humankapital är kunskap och färdigheter bland företagets medarbetare. Immateriellt kapital är t.ex. patent, varumärken och goodwill (Olsson och Skärvad, 1995). Som exempel på immateriellt kapital på ett jordbruksföretag kan man tänka sig ett gott rykte (fi. *maine*). Ett gott rykte kan göra det lättare för en jordbrukare att ingå kontrakt med livsmedelsindustrin eller att erhålla lån från banker. Kapitalet utgörs av **eget** och **främmande** (lånat) kapital. Kapitalet i lantbruksföretaget är placerat i **fastigheten** (fi. *kiinteistö*) (mark, byggnader, markanläggningar, växande skog) och i **driftstillgångarna** (inventarier, kreatur och förråd).

6. Grundbegrepp inom kostnads- och intäktsanalys

6.1. Resultat, intäkter och kostnader samt inkomster och utgifter

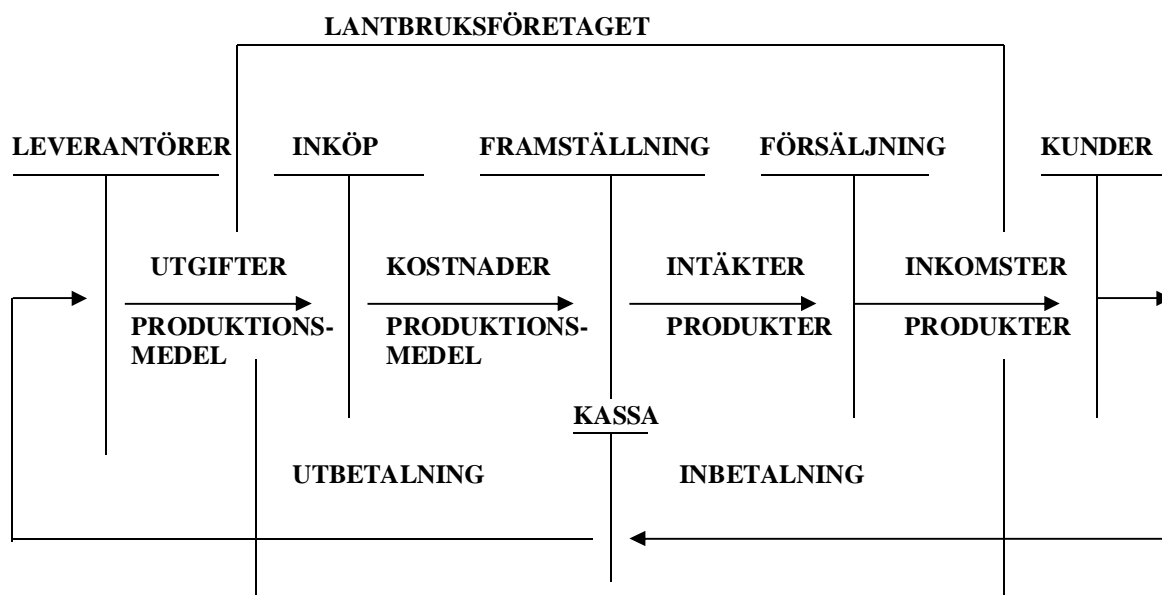
Ett företags **resultat** utgörs av skillnaden mellan intäkter och kostnader för en viss period, vanligen ett år:

$$\text{Resultat} = \text{intäkter} - \text{kostnader}$$

Om resultatet är positivt talar man om **vinst** (fi. *voitto*). Om resultatet är negativt talar man om **förlust** (fi. *tappio*). Det resultat ett företag uppvisar beror således både dess intäkter och dess kostnader. För att förstå innebörden av begreppen intäkter och kostnader måste vi skilja mellan tre grundläggande begreppspar:

1. Inkomster – utgifter
2. Inbetalningar – utbetalningar
3. Intäkter – kostnader

Begreppen kan förstås genom att granska värdekretsloppet i lantbruket i form av ett "strömschema" enligt en figur av Hjelm, Renborg och Ölund (1969) (se Figur 1).

Figur 1. Värdekretsloppet inom lantbruket enligt Hjelm, Renborg och Ölund (1969).

I mitten av figuren har vi lantbruksföretaget. Den nedre delen av figuren kan vi tänka som en **realprocess** där nyttigheter strömmar från leverantörer till företaget. Från företaget strömmar produkter och tjänster till kunderna. Figurens övre del avbildar en **penningprocess** där pengar från försäljningen strömmar från kunderna till företaget. Från företaget strömmar pengar för inköp till leverantörerna. Det finns således två processer, en real (fysisk) process och en penningmässig (monetär). I den fysiska processen förbrukar vårt modellföretag resurser i form av förnödenheter, maskiner och arbetskraft (produktionsmedel) och omvandlar dessa resurser till produkter. I den ekonomiska processen skapas intäkter som leder till inkomster och inbetalningar. I produktionen uppstår också kostnader, utgifter och utbetalningar. Längst ner i figuren sker utbetalningar till leverantörerna och inbetalningar från kunderna.

Inkomst: Inkomsten (fi. *tulo*) avser försäljningstillfället. Den yttrar sig i allmänhet i ökad kassabehållning eller alternativt i större fordringar (som förr eller senare inkasseras) eller också i minskade skulder. T.ex. vid försäljning av 3 000 kg vete á 0,10 euro/kg erhålls en inkomst på 3 000 kg * 0,10 euro/kg vilket är 300 euro. Kassabehållning avser summan av företagets kontanter, penningmedel på bank, checkar och liknande betalningsmedel. Enligt Jönsson och Petersson (1996) uppkommer en inkomst när en vara leverats eller en tjänst utförts och fakturan har sänts iväg.

Inbetalning: Inbetalningen (fi. *maksatus*) avser betalningstillfället, när en kund betalar för en vara, t.ex. vete. En inbetalning sker när betalningen från kunden för det sålda vetet registreras på försäljarens konto eller då pengarna betalas kontant.

Intäkt: Intäkten (fi. *tuotto*) avser *värdet* på producerade varor och tjänster under en viss tidsperiod. Intäkten i ovanstående exempel uppstår då vetet skördas. När vi producerar 3 500 kg vete erhåller vi en intäkt, oberoende om försäljning ägt rum eller inte. Om endast 3 000 kg vete sålts medan 3 500 kg producerats, har vi erhållit en inkomst på 3 000 kg * 0,10 euro/kg vilket är 300 euro men en intäkt på 3500 kg * 0,10

euro/kg, dvs. 350 euro.

Utgift: En utgift (fi. *meno*) avser anskaffningstillfället. En utgift uppstår då man anskaffar ett produktionsmedel, t.ex. konstgödsel, och blir verklighet då fakturan anländer. Utgiften är en finansiell uppoffring för anskaffning av produktionsmedel. Företaget betalar denna utgift genast eller förbinder sig att betala den inom loppet av en viss tid. Slutresultatet yttrar sig i en minskad kassabehållning. Enligt Jönsson och Petersson (1996) uppkommer en utgift när en vara eller en tjänst har anskaffats och företaget har fått fakturan av säljaren.

Utbetalning: Utbetalningen (fi. *maksatus*) avser betalningstillfället. Man kan t.ex. ha 30 dagar tid på sig att betala en räkning. Utbetalningen sker då räkningen betalas i banken.

Kostnad: En kostnad (fi. *kustannus*) är en uppoffring (fi. *uhraus*) och uppstår då ett produktionsmedel förbrukas eller används. Förbrukningen värderas i pengar och blir därigenom en i pengar värderad uppoffring. I exemplet ovan uppstod en utgift då man beställde produktionsmedlet. Utbetalningen skedde då räkningen betalades. Kostnaden uppstod då konstgödseln användes.

För att lättare förstå skillnaden mellan begreppet inkomst och intäkt respektive utgift och kostnad kan man betrakta den ström av produktionsmedel, produkter och pengar som finns i Figur 1. Lantbruksföretaget är ett **produktionsställe** som tar emot förnödenheter och tjänster och förädlar dem vidare till nya produkter (vete, spånadslin, smågrisar, rypskorn, nötkött, mjölk, kalkoner, strutsar eller andra produkter) som sedan säljs vidare till kvarnar, mejerier, slakterier, konsumenter och andra kunder. Värdet på de framställda produkterna kallas för intäkter. I och med försäljning uppstår inkomsten. Intäkterna uppstår då man producerar produkterna medan inkomsten uppstår då man får en bindande beställning på en produkt. När kunderna betalar för de erhållna produkterna eller tjänsterna sker det en inbetalning till företagets kassa (kontant, till bankkonto med bankkort, kreditkort eller motsvarande betalningsmedel).

Box 2 Exempel.

Slaktsvinsuppfödaren Svensson föder upp smågrisar (fi. *porsaat*) till slaktsvin (fi. *lihasika*) som han säljer vidare till ett andelslag (fi. *osuuskunta*). Svensson köper smågrisarna av smågrisproducenten Henriksson. Henriksson har sex suggor (fi. *emakko*) som grisat 10–20 september. Parterna kommer den 20 oktober överens om att Henriksson skall leverera 120 smågrisar á 50 euro styck innan 15 november. Grisarna levereras den 30 oktober. Henriksson sänder Svensson en räkning daterad den 2 november som anländer den 3 november. Sista betalningsdag är 1 december. Svensson betalar räkningen kontant den 4 november. Grisarna föds upp och säljs vidare till andelslaget den 19 mars.

När uppstår inkomsten för Henriksson?

Inkomsten uppstår i praktiken den dag fakturan är daterad, dvs. den 2 november.

När uppstår inbetalningen för Henriksson?

Inbetalningen uppstår den 4 november.

När uppstår intäkten för Henriksson?

Intäkten uppstår då grisarna föds 10–20 september

När uppstår utgiften för Svensson?

Utgiften uppstår då fakturan anländer den 3 november.

När uppstår utbetalningen för Svensson?

Utbetalningen uppstår den 4 november.

När uppstår kostnaden för Svensson?

Kostnaden uppstår mellan den 30 oktober och den 19 mars, dvs. under den tid då smågrisarna föds upp till slaktsvin.

Uppkomsten av en kostnad sker oftast vid olika tidpunkt än penningutbetalningen eller uppkomsten av utgifter som i exemplet i Box 2. Utgiften och kostnaden för varaktiga produktionsmedel som byggnader och maskiner utfaller oftast vid olika tidpunkt.

Leverantörerna: (fi. *hankkijat, toimittajat*) är de som lämnar produktionsmedel till företaget medan **kunderna** (fi. *asiakkaat*) köper slutprodukterna. Utgiften uppstår då man beställer produktionsmedlet. Utbetalningen sker då produktionsmedlet betalas. Kostnaden sker dock enbart i samband med att produktionsmedlet används. T.ex. kostnaden för utsäde och gödsel uppkommer då korn och gödsel sprids på åkern.

Priset för en vara är ett uttryck för en överenskommelse mellan köparen och säljaren. Båda parter har genom en penningssumma (priset) kommit överens om värdet på varan. Prisbildningen är således en värdering, och det värde man kommit fram till kallas för **marknadsvärde**. Vid anskaffningen av produktionsmedel tillkommer frakter och kanske försäkringar eller **installationskostnader** (fi. *asennuskustannukset*) innan produktionsmedlet kan användas. Vid försäljning måste man dra av frakter från marknadsvärdet om inte slaktjursföreningar eller mejerier står för den kostnaden.

Till värdet hör både en priskomponent och en mängdkomponent. Värdet av en vara fås genom att multiplicera priset med mängden (volymen). Ett exempel visas i Tabell 2.

Tabell 2. Värdets förhållande till pris och mängd.

Pris	Mängd	Värde
0,160 euro/kg vete	1 000 kg vete	160 euro
0,170 euro/kg ekovete	1 000 kg ekovete	170 euro

6.2. Kostnadsslag

Kostnaden är ett uttryck för förbrukningen av ett produktionsmedel. Man kan säga att all ekonomisk verksamhet medför kostnader. Kostnaderna spelar därför en central roll i den ekonomiska vetenskapen. Liksom värdet har kostnaden också både en priskomponent och en värdekomponent. Detta kan illustreras på följande sätt:

Kostnad för foderkorn: $1\ 000\ \text{kg} * 0,105\ \text{euro/kg} = 105\ \text{euro}$

Kostnad för arbete: $50\ \text{h} * 20\ \text{euro/h} = 1\ 000\ \text{euro}$

Förbrukningen värderas i pengar och blir därigenom en **uppoffring** för framställningen av en produkt. Bland kostnaderna kan man särskilja mellan följande **kostnadsslag** (fi. *kustannuslaji*):

- ❖ Kostnader för förnödenheter (fi. *tarvikekustannus*) utgörs av konstgödsel, utsäde, bränsle, köpfoder o. dyl.
- ❖ Arbetskostnaden (fi. *työkustannus*) är kostnaden för familjens eget arbete och kostnaden för anställd arbetskraft
- ❖ Avskrivning (fi. *poisto*) är kostnader för slitage av maskiner, byggnader och täckdiken
- ❖ Underhåll och reparation (fi. *ylläpito ja korjaus*) är kostnader för att hålla maskiner, byggnader och täckdiken i skick
- ❖ Försäkring (fi. *vakuutus*)
- ❖ Räntor (fi. *korko*) utgörs av ränta på främmande och ränta på eget kapital
- ❖ Diverse kostnader (fi. *yleiskustannus*) är övriga ospecificerade kostnader som telefon, bokföringsböcker etc.

Kostnadsslagen ovan avser de typer av kostnader som är vanliga i lantbruksföretag³. Kostnadsslagen beräknas enligt följande principer:

Förmödenhetskostnader: Förmödenhetskostnad är det pris man betalat för en förmödenhet ifråga med tillägg för frakten till gården. Förmödenhetskostnader är kostnader för

- Konstgödsel (fi. *keinolannoite*)
- Utsäde (fi. *kylvösiemen*)
- Bekämpningsmedel (fi. *torjunta-aine*)
- Kalk
- Bränsle (fi. *polttoaine*)

³ Tilläggas kan att Carlson (2002) nämner de följande kostnadsslagen i tillverkande industriföretag: råmaterial, lokalkostnader, personalkostnader, avskrivningar och räntor.

- Köpfoder (fi. *ostorehu*)
- Ensileringsmedel (fi. *rehunsäilöntäaine*), m.m.

Förnödenhetskostnader räknas genom att multiplicera mängden med enhetspriset, t.ex. 0,5 ton kalk/ha * 36 euro/ton = 18 euro/ha.

Arbetskostnader: Arbetskostnaderna är dels kostnaderna för eget arbete, dels kostnaderna för avlönad arbetskraft. Kostnaden för **lantbrukarfamiljens eget arbete** kan beräknas enligt ett timlönekrav, vanligen lantbrukarens eget timlönekrav. För att fastställa lönekravet är det viktigt att beakta om lantbrukaren har alternativ användning för sitt arbete eller inte (timlönekravet fastställs enligt bästa alternativa lön jordbrukaren har möjlighet att förverkliga). För **avlönad arbetskraft** utgör de utbetalda lönerna arbetskostnaden. Dessutom skall vissa **sociala avgifter** betalas (pensionsavgifter, arbetslöshetsförsäkring, olycksfallsförsäkring, socialskyddsavgift, semesterpeng). Dessa är betydande och uppgår i allmänhet till tiotals procentenheter av den obeskattade lönen för anställda på kort tid. Som exempel kan nämnas att pensionsavgiften för korttidsanställda i medeltal utgjorde 21,4 % av lönen varav arbetstagarens egen andel var 4,6 % (uppgift från Landsbygdens Arbetsgivarförbund 2003). Om företagaren har fast anställd arbetskraft och de betalar hyror för bostad som är lägre än marknadsvärdet bör skillnaden i betald hyra och hyra enligt marknadsvärde uppfattas som en kostnad.

Avskrivning: Kostnaderna för långvariga produktionsmedel kallas för avskrivningar. Kostnaden kan delas upp i mindre delar på en längre tid t.ex. på ett antal år (förbrukningstiden för maskiner och byggnader). Då man periodiserar förbrukningen på detta sätt tillskrivs kostnaden för maskinerna eller byggnaderna olika tidsavsnitt. Då förbrukningen av varaktiga produktionsmedel på detta sätt fördelas över en längre tid brukar man tala om avskrivningar (fi. *poisto*). Som exempel kan anges en produktionsbyggnad (fi. *tuotantorakennus*), t.ex. en ladugård (fi. *navetta*), en maskinhall (fi. *konehalli*) eller en spannmålstork (fi. *viljankuivuri*). När byggnaden uppförs uppstår utgifter vid anskaffningen av produktionsmedel (byggnadsmaterial, målarfärg, avlönad arbetskraft). Utgifterna måste i oftast betalas relativt snabbt efter anskaffningen. Kostnaden uppstår däremot först genom att byggnaden förbrukas, dvs. används och förslits. Byggnadens värde minskar år för år. Avskrivningen är då den värdeminskning som hänför sig till en normal driftsperiod, vanligen ett år. Avskrivningskostnader kan uppskattas på olika sätt. Det enklaste sättet är en medeltalskalkyl utgående från konstant avskrivning. Avskrivningen beräknat enligt en medeltalkalkyl sker enligt formeln

$$\text{Avskrivning} = \frac{\text{anskaffningsvärde} - \text{restvärde}}{\text{ekonomisk livslängd}}$$

I anskaffningsvärdet (fi. *hankintahinta*) för en förvärvad tillgång ska förutom själva inköpspriset också räknas med utgifter som har ett direkt samband med förvärvet, t.ex. frakt, tull, transportförsäkring och lagfart (Thomasson, 2000). Eventuella installationskostnader ingår i anskaffningspriset. Med restvärdet (fi. *jäännösarvo*) avses det värde man erhåller för tillgången på den fria marknaden efter en viss tids användning. Skrotvärdet (fi. *romuarvo*), också kallat utrangeringsvärde, är det slutliga restvärdet en maskin beräknas ha då man gallrar bort maskinen.

Exempel: År 2014 var anskaffningspriset för en ny traktor (150 hk/110kW) enligt AgriMarkets hemsidor 99 800 euro

(<http://www.agrimarket.fi/Koneet/Traktorit/john-deere-6m--sarja/?iSA=2000000> euro):
Restvärdet efter 10 år antas vara 45 % av anskaffningsvärdet: 44 910 euro

$$\text{Avskrivning} = \frac{99800 - 44910}{10} = 5489 \approx 5500 \text{ euro/år}$$

Om prisnivån förändras (t.ex. p.g.a. inflation) måste man tillämpa ett annat sätt. Anskaffningsvärdet och avskrivningsbeloppet motsvarar inte då den gällande nivån. I en allmän lönsamhetsberäkning är det då riktigare att avskriva på återanskaffningsvärdet (fi. *jälleenhankintahinta*). Med återanskaffningsvärde avses den utgift för anskaffandet som företaget skulle ha haft, om tillgången anskaffats vid tidpunkten för kalkylen. Enligt Hjelm et al. (1969) bör man använda återanskaffningsvärdet för en tillgång i en allmän lönsamhetsberäkning. Man räknar då ut vad det för varje år skulle kosta att köpa en ny tillgång (t.ex. en maskin) av samma standard som den gamla och baserar avskrivningarna på detta belopp. I tider av låg inflation ligger återanskaffningsvärdet och anskaffningsvärdet inte så långt ifrån varandra. Men i tider av hög inflation blir det speciellt viktigt att beakta återanskaffningsvärden.

Underhåll: Kostnad och reparation för att hålla maskiner, byggnader, täckdiken och andra anläggningar i gott skick kallas för underhållskostnader. Dessa kan variera från år till år, speciellt beträffande byggnader. För maskiner stiger underhållskostnaderna med tilltagande ålder. Detta bör beaktas vid inköp av gamla maskiner. En gammal maskin kan vara billigare än en ny, men har istället högre underhållskostnader. Om investeringen finansierats med lån borde avskrivningen teoretisk motsvara amorteringarna på lånen. **Amortering** (fi. *lyhennys*) betyder avkortning på lån, dvs. avbetalning av skuld.

Ränta: För det kapital som har investerats i driften bör man räkna ut en räntekostnad. Räntekostnaden är räntan på eget och främmande kapital som investerats i företaget. Räntekostnaden för främmande kapital är lätt att fastställa: det är den faktiska utgiften för lånet. För att beräkna räntekostnaden för den egna kapitalinsatsen måste man fastställa en räntesats (vanligen företagarens räntekrav). Denna räntefot används sedan för att beräkna räntekostnaden på eget kapital. Om det egna kapitalet är 500 000 euro och räntekravet t.ex. 4 % så är räntekostnaden för det egna kapitalet 4 % * 500 000 euro = 20 000 euro.

Det finns emellertid olika metoder för att fastställa tillgångarnas kapitalvärde. Ett vanligt sätt är att utnyttja det **gängse värdet** (fi. *käypä arvo*), dvs. marknadsvärdet på tillgången. Ett annat sätt är att utnyttja **beskattningsvärdet** (taxeringsvärdet) (fi. *verotusarvo*) från beskattningen. Beskattningsvärden är oftast lägre än marknadsvärdet. Ett tredje sätt är att utnyttja **avkastningsvärdet** (fi. *tuottoarvo*). Avkastningsvärdet erhålls genom att man **kapitaliserar** värdet på avkastningen (fi. *tuottojen pääomittaminen*).

Exempel på kapitalisering: Hur mycket värd är en hektar åker, vars nettoavkastning är 250 euro? Räntekravet är 5 %.

Lösning:

$$5 \% * X = 250 \text{ euro/ha}$$

$$5\% * X = 250 \text{ euro/ha}$$

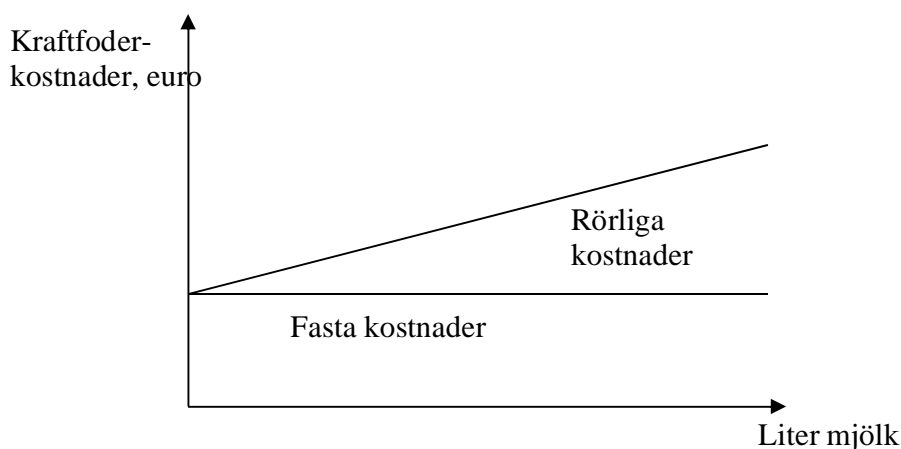
$$X = \frac{250 \text{ euro/ha}}{\frac{5}{100}}$$

$$X = \frac{25000 \text{ euro/ha}}{5} = 5000 \text{ euro/ha}$$

Diverse kostnader: Diverse kostnader (fi. *yleiskustannus*) omfattar kostnader som man inte kan placera in i de föregående kategorierna. Exempel är telefonkostnader, redovisningsavgifter, kostnader för kontor i bostaden, kostnader för bil, medlemsavgifter eller facktidskrifter.

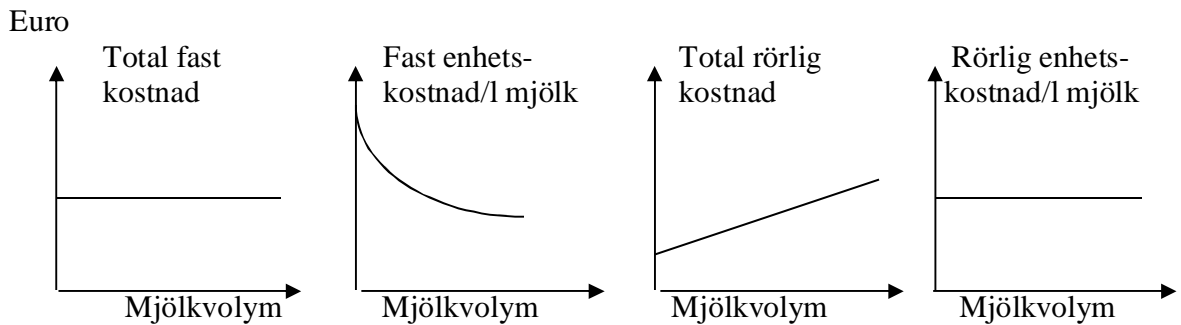
6.3. Fasta och rörliga kostnader.

En viktig skiljelinje mellan olika typer av kostnader i företaget gäller den mellan **fasta** och **rörliga kostnader** (fi. *kiinteät ja muuttuvat kustannukset*). En fast kostnad är en kostnad som inte varierar med produktionsvolymen, medan en rörlig kostnad däremot varierar med produktionsvolymen. Ett exempel på en fast kostnad är kostnaden för byggnader och maskiner. Om en ladugård för kor byggs spelar det ingen roll hur mycket mjölk man framdeles producerar. Kostnaden är oberoende av den producerade mängden mjölk. Ett exempel på rörliga kostnader är konstgödselkostnader eller kraftfoderkostnader. För att mjölkorna skall producera mer mjölk under laktationsperiodens gång måste man höja kraftfodergivan. Skillnaden mellan fasta och rörliga kostnader åskådliggörs i Figur 2.

Figur 2. Utvecklingen av fasta och rörliga kostnader efter produktionsvolymen.

På kort sikt kan man endast påverka volymen av de rörliga kostnaderna. De fasta kostnaderna kan ändras på lång sikt. Fasta och rörliga kostnader är dock relativa begrepp. I viss mån är indelningen i fasta och rörliga kostnader godtycklig. Maskinkostnaderna är på ett års sikt en fast kostnad medan den på tio års sikt är en rörlig kostnad. Då fasta och rörliga kostnader summeras fås de *totala* kostnaderna:

Figur 3. Utvecklingen av totala fasta kostnader, fasta enhetskostnader (euro/liter mjölk), totala rörliga kostnader och rörliga enhetskostnader (euro/liter mjölk) efter produktionsvolym.

Så som Figur 3 visar så sjunker den fasta kostnaden per liter producerad mjölk (dvs. den **fasta enhetskostnaden**) trots att den totala fasta kostnaden är densamma oberoende av den producerade mängden mjölk. Det motsatta förhållandet gäller för de rörliga kostnaderna. Medan den totala rörliga kostnaden stiger vid en ökad mängd producerad mjölk så sjunker kostnaden per liter producerad mjölk (dvs. den **rörliga enhetskostnaden**). Om man adderar rörliga och fasta kostnader erhåller man **totalkostnaden**. Den **totala enhetskostnaden** är de sammanlagda fasta och rörliga kostnaderna fördelade på hela den producerade mängden. Som exempel kan nämnas enhetskostnaden vid potatisodling. Denna kan beräknas enligt följande exempel:

Tabell 3. Enhetskostnaden för potatis.

Producerad mängd potatis	100 000 kg
Beräknade totala kostnader	20 000 euro
Total enhetskostnad per kg potatis	20 000 euro/100 000 kg = 0,20 euro/kg

Förnödenhetskostnader är rörliga kostnader medan arbetskostnader kan vara rörliga eller fasta. Avskrivningar, räntor, försäkringar och underhållskostnader betraktas som fasta kostnader och benämns med ett gemensamt namn kapitalkostnader (fi. *pääomakustannus*) eller **kostnader för egendom**. Underhållskostnaderna och försäkringarna räknas också de som kostnader för egendom.

6.4. Direkta och indirekta kostnader.

Kostnaderna kan också delas in i **direkta** (fi. *välittömät*) och **indirekta** (fi. *välilliset*) kostnader. Direkta kostnader är kostnader som kan hänföras direkt till en produktionsgren eller en produkt. Typiska exempel är foderkostnaden för mjölkproduktion eller kostnaderna för utsäde och handelsgödsel i växtodlingen. Arbetskostnaden är till stor del en direkt kostnad. Med indirekta kostnader förstår man i sin tur sådana kostnader som berör flera olika produktionsgrenar eller produkter. Exempel på indirekta kostnader är byggnads- och maskinkostnader. Kostnaderna sorteras först i kostnadsslag innan de delas in i direkta och indirekta kostnader. Direkta och indirekta kostnader anknyter till hur kostnaderna kan fördelas på olika produkter. Kostnader för bokföring och kontor är andra typiska indirekta kostnader. Enligt Carlson (2002) kallas indirekta kostnader för **omkostnader** eftersom de inte kan hänföras till en viss produkt.

6.5. Särkostnader och samkostnader.

Kostnader kan också delas in i **särkostnader** (fi. *erilliskustannus*) och **samkostnader** (fi. *yhteiskustannus*). Kostnader som orsakas av ett visst beslut är särkostnader. Beslutet att odla sockerbeta inbegriper beslut att inköpa frö, vissa ogräsbekämpningsmedel, insektbekämpningsmedel och att lagra sockerbetorna i stukor (fi. *auma*). De kostnader som orsakas av beslutet att odla sockerbeta är särkostnader. Till särkostnaderna hör också kostnader för sockerbetsodlingens specialmaskiner (sockerbetsupptagare osv.). Samkostnader är kostnader som inte påverkas av ett visst beslut. Beslutet att odla sockerbetor inverkar inte på kostnaden för traktorer, eller på räntan på i marken investerat kapital. Beslutssituationen avgör om en kostnad är samkostnad eller särkostnad

6.6. Marginalkostnad och merkostnad.

Marginalkostnaden (fi. *rajakustannus*) är den kostnad som följer av en marginell dvs. mycket liten förändring i insatsen av produktionsmedel.

Merkostnaden (fi. *lisäkustannus*) är den kostnad som följer av en liten (men inte marginell) förändring i insatsen av produktionsmedel.

Marginalkostnad och merkostnaden är användbara begrepp då man skall bestämma den optimala insatsnivån av ett produktionsmedel, t.ex. gödselinsats eller kraftfoderinsats. Man jämför då marginalkostnad med motsvarande intäktsbegrepp **marginalintäkt** (fi. *rajatuotto*) eller **merintäkt** (fi. *lisätuotto*). Marginalintäkten visar den intäktsförändring som är en följd av en marginell förändring i produktionsinsatsen. Merintäkten är den intäktsförändring som är en följd av en liten (men inte marginell) förändring i produktionsinsatsen.

6.7. Intäktsslag

Produktionen i lantbruksföretaget och uppoffringarna i form av kostnader syftar till att generera intäkter. Intäkter avser företagets ersättning för sålda produkter eller tjänster. Även stöden räknas till intäkterna. Liksom kostnaderna har intäkterna en mängdkomponent och en värdekomponent (en viss volym och ett pris). Nedan följer två exempel:

Tabell 4. Intäkter av mjölk och vete.

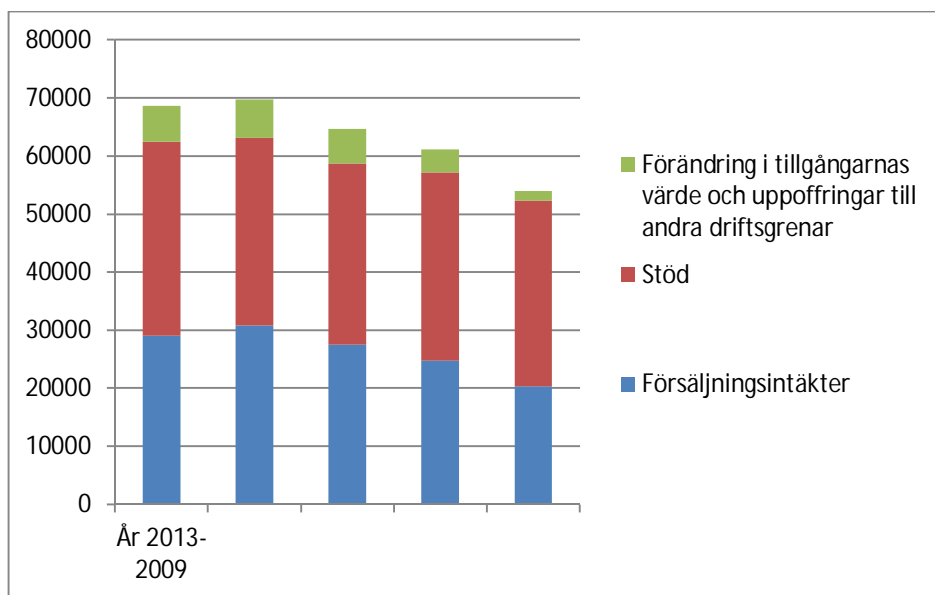
Volym	Pris	Intäkt
Mjök 8000 l	0,45 euro/l	3600 euro
Vete 5 ton	160 euro/ton	800 euro

Intäkterna kan liksom kostnaderna indelas i olika *intäktsslag*:

- * Växtprodukter
- * Djurprodukter
- * Skogsprodukter
- * Bostadshyror
- * Arbetsinkomster
- * EU-stöd
- * Nationella stöd

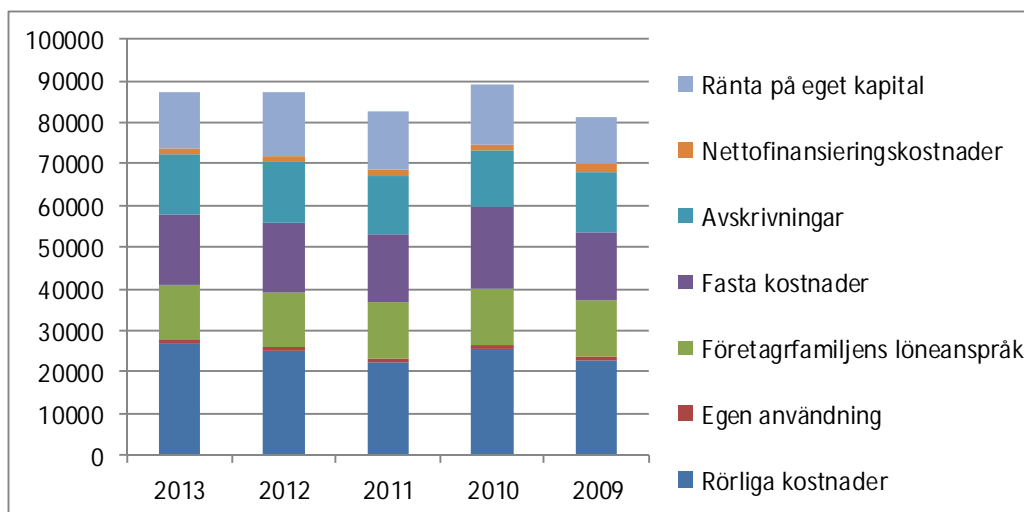
Intäkter av växt- och djurprodukter: Som intäkter räknas värdet av produkterna. Den fysiska avkastningen och priset på produkterna avgör hur stora intäkterna blir. Försäljningsintäkterna från försäljning av växtprodukter är en viktig del av intäkterna på växtodlingsgårdar. På djurgårdarna utgörs försäljningen av mjölk, kött och ägg en betydande del av intäkterna. Försäljningsintäkternas relativa betydelse har dock minskat efter att Finland gick med i EU 1995 och de direkta stödets andel har vuxit

Lantbrukets lönsamhetsbokföring (fi *maatalouden kannattavuuskirjanpito*) (FADN-gårdarna) visar att stödets andel av intäkterna är stor. I resultatet från spannmålgårdarna år 2004 inom lönsamhetsbokföringen var stödets andel större än försäljningsintäkterna under åren 2009-2013 (MTT, Ekonomidoktorn, *Taloustohtori*). Intäktsstrukturen på dessa mellan 140 och 150 spannmålgårdar presenteras i Figur 4.

Figur 4. Intäktsstrukturen för spannmålgårdarna inom lönsamhetsbokföringen år 2013-2009. Data: MTT Lönsamhetsbokföringsresultat. 10.9.2014 (MTT, Ekonomidoktorn, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/ekonomidoktorn/lonsamhetsbokforing/period>).

Så som figuren visar utgjorde stöden andel mellan 46 % och 59 % av de sammanlagda intäkterna medan försäljningsintäkternas andel varierade mellan 38 % och 44 % av totalintäkterna. Kostnadsstrukturen på samma gårdar framgår i sin tur av Figur 5.

Figur 5. Kostnadsstrukturen för spannmålgårdarna, lönsamhetsbokföringen 2013-2009. Data: MTT Lönsamhetsbokföringsresultat 10.9.2014 (MTT, Ekonomidoktorn, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/ekonomidoktorn/lonsamhetsbokforing/period>).

Figur 5 visar att de sammanlagda kostnaderna för de här spannmålsgårdarna var högre än de sammanlagda intäkterna. Skillnaden utgjorde en företagarförlust (fi. *yrittäjätappio*). Detta innebär att jordbrukarfamiljens lönekrav och kapitalkrav i inte blivit uppfyllda. Försäljningsintäkterna täcker ungefär förnödenheter och övriga röriga kostnader. Största delen av stöden gick till att täcka avskrivningar och övriga fasta kostnader.

På motsvarande sätt räknas försäljningsintäkter från mjölk, nötkött, svinkött, ägg, kalkoner m.m. som intäkter från djurprodukter. Också på djurgårdarna är stödets andel av intäkterna betydande efter inträdet i EU. Vilka möjligheter finns att öka försäljningsintäkternas andel av totalintäkterna? Frågan är inte helt enkel att besvara. Man kan dock konstatera att jordbruksföretagaren i allmänhet är en pristagare, dvs. företagaren har svårt att inverka på det erbjudna priset. Därför krävs det uppfinningsrikedom hos enskilda jordbruksföretagare för att de ska kunna öka sina försäljningsintäkter.

Mellanprodukter: Då man redovisar för intäkterna av lantbruket i dess helhet brukar man inte ta med värdet av mellanprodukter, dvs. produkter som används som insatser i en annan produktionsgren. Vallfodret är en typisk sådan mellanprodukt som inte räknas som intäkt ifall den använts i husdjursskötseln. Har man sålt vallen direkt så bör den räknas som en intäkt.

Stöd, Stödformer:

Stödets andel av intäkterna är mycket betydande. I många fall överstiger de försäljningsintäkterna. År 2012 utgjorde stöden ca 36 % av jordbrukets totalintäkter medan försäljningsintäkterna utgjorde knappt 60 % och övriga intäkter (hyror, finansieringsintäkter) 4 % (MTT, 2014, s. 92). Stöden erhålls genom stödansökningar för jordbruk som bör sändas till landsbygdsnäringsmyndigheterna senast den 30 april. Varför är stödets andel av totalintäkterna så höga? Vilken typ av stöd finns det? Svaret på den första frågan får man söka dels i Finlands svåra klimatologiska läge, dels i anslutningen till EU. Svaret på den andra frågan i all korthet är att stöden består av EU-stöd som finansieras helt eller delvis av EU och nationella stöd. EU-stöd som finansieras helt eller delvis av EU har varit gårdsstödet (vilket härrör från det tidigare s.k. CAP-stödet), kompensationsbidrag och miljöstöd. Dessa modifieras fr.o.m. 2015 enligt figur 6. Det nationella stödet i Finland består av nordligt stöd (C-området), södra Finlands nationella stöd (A- och B-områdena) och kompensationsbidragets nationella tilläggsstöd (som baserar sig på djurtäthet) samt vissa andra stödformer. Stöden syftar till att trygga lantbrukets verksamhetsförutsättningar i olika landsdelar och inom olika produktionsinriktningar. Det nordliga stödet kan enligt Finlands anslutningsfördrag med EU, artikel 142, betalas till områden som är belägna norr om 62 breddgraden, det vill säga cirka 55 procent av den odlingsbara arealen i Finland.

Lantbruksstöden storlek på nationella nivå i Finland åren 2007-2012, både de EU-finansierade och EU-delfinansierade framgår av Tabell 4.

Tabell 2. EU-finansierade och EU-delfinansierade lantbruksstöd i Finland, miljoner euro (Sammanställning MTT 2013)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ^p
Totalt	1 287	1 308	1 323	1 322	1 335	1 324
Gårdsstöd	551	557	552	545	541	539
Kompensationsbidrag	421	421	420	419	423	422
EU:s andel	118	118	118	117	118	118
Nationell andel	303	303	302	302	304	304
Miljöstöd	315	330	351	358	372	363
EU:s andel	88	92	98	101	107	107
Nationell andel	227	238	253	257	265	256
EU:s finansieringsandel totalt	757	767	768	763	766	764
Nationell finansieringsandel av EU-stöd totalt	530	541	555	559	569	560

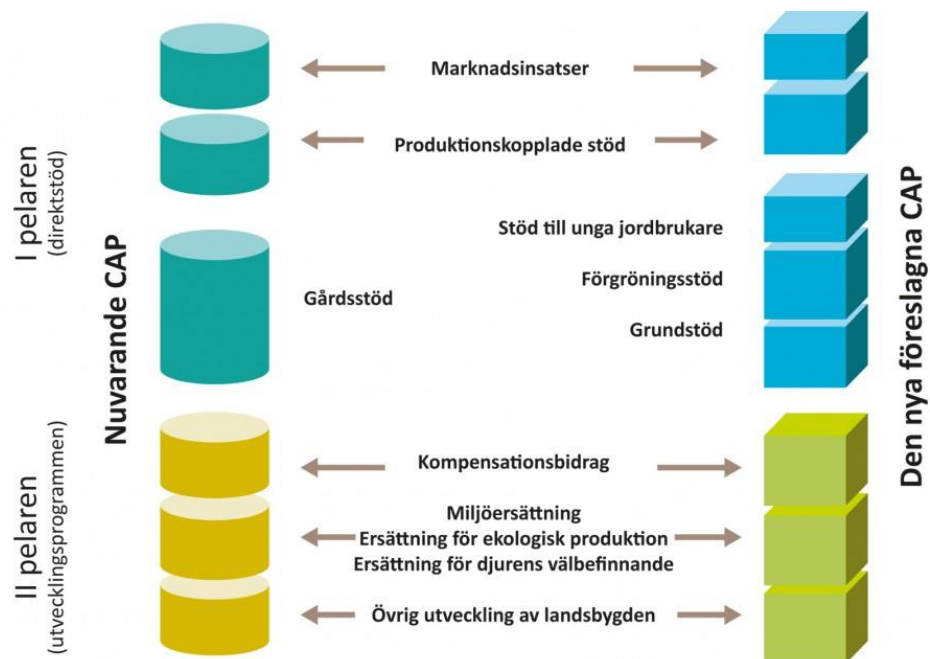
Miljöstödet omfattar stöd för djurens välbefinnande och stöd till icke-produktiva investeringar.

p = preliminär uppgift.

6.8. De nya stöden 2015-220

Den gemensamma jordbrukspolitiken efter 2013 har reformerats och en ny politik för perioden 2014-2020 är så gott som klar. Denna politik beskrivs för Fastlandsfinland i Programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland (2014). Åland har ett eget LBU- program, Programmet för utveckling av landsbygden på Åland för perioden 2014-2020.

Figuren nedan visar hur den nya jordbrukspolitiken och de nya jordbruksstöden förmodligen förändras i förhållande till de gamla stöden:

Figur 6. Den nya och den gamla jordbrukspolitiken enligt Jord- och skogsbruksministeriet a).

En del av stöden förblir produktionskopplade. Inom animalieproduktionen gäller detta kreatur, får och getter och inom åkerbruket gäller det olje- och proteingrödor, stärkelsepotatis, råg, sockerbetor och frilandsgrosocker. En del av det tidigare 141 stödet betalas i form av produktionskopplade stöd (Jord- och skogsbruksministeriet b).

De viktigaste stödtyperna inom den gemensamma jordbrukspolitiken har omfattat gårdsstöd (fi. *tilatuki*), kompensationsbidrag (fi. *luonnonhaittakorvaus*) (eng. Least Favoured Area support eller LFA-stöd) och miljöersättning (fi. *ympäristötuki*), numera kallat miljöersättning (fi. *ympäristökorvaus*). Gårdsstödet kommer att delas upp i tre nya komponenter: 1. förgröningsstöd (fi. *viherryttämistöki*) 2. stöd till unga jordbrukare och 3. grundstöd

Miljöersättningen är frivilligt att delta i. Ett delsyfte med stödet är att minska miljöbelastningen från lantbruket. En odlare som ansluter sig till miljöstödet förbinder sig till en rad odlingsåtgärder (maximinivåer för gödsel, buffertremsor, maxinivåer för husdjursintensitet, uppgörande av miljöplan etc.). Det nya miljöersättningsprogrammet för perioden 2015–2020 var under beredning hösten 2014.

EU finansierar helt och hållet följande stöd från år 2015:

1. Förgröningsstöd
2. Produktionskopplade stöd
3. Stöd till unga jordbrukare
4. Grundstöd

Miljöersättningen, kompensationsbidraget och vissa andra stöd är EU-delfinansierade

lantbruksstöd. Detta innebär att EU finansierar en del och Finlands Jord- och skogsbruksministerium en annan del.

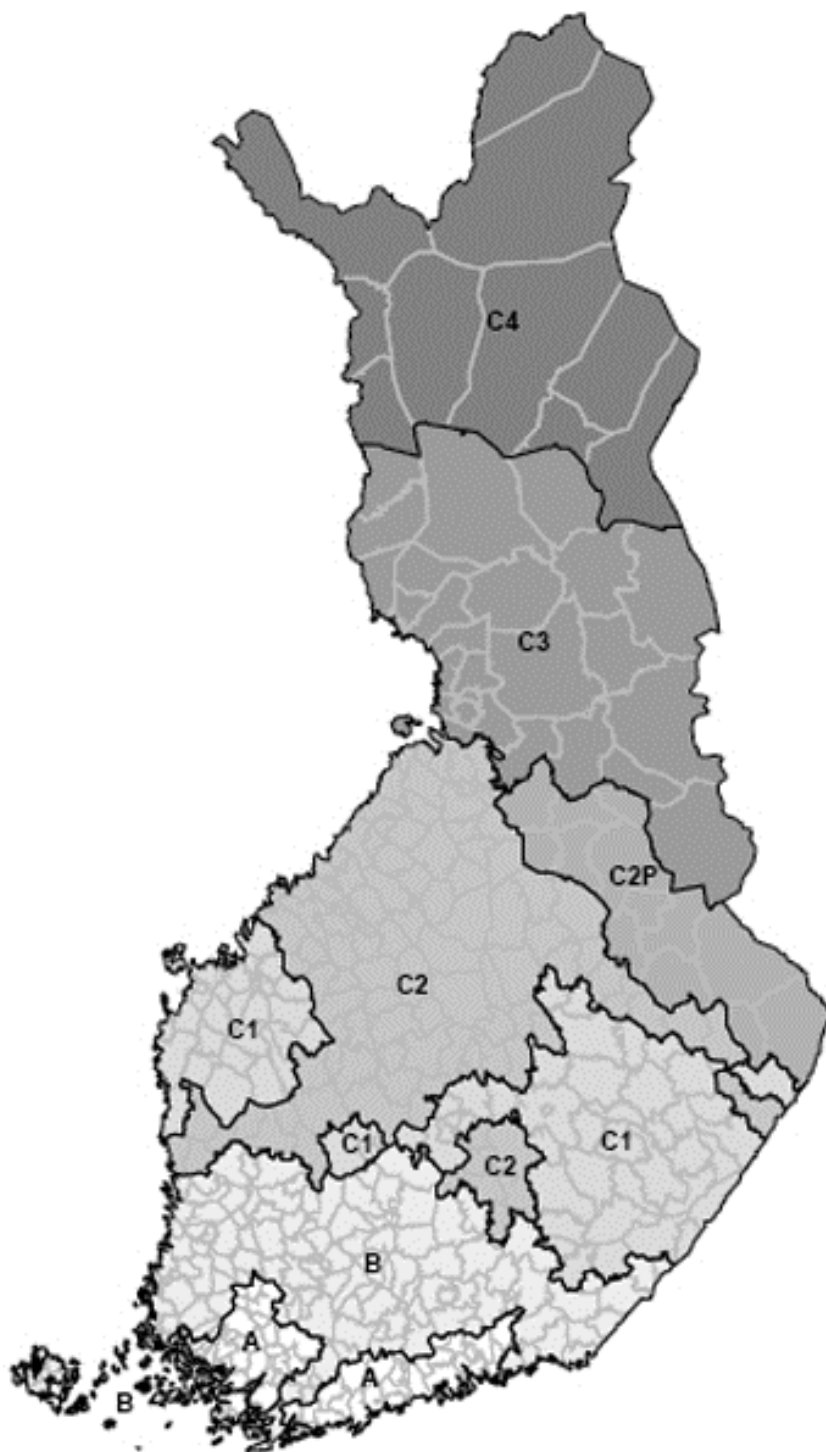
Finland har tidigare uppdelat i områden som benämns A, B och C-områden enligt geografisk och produktionsmässigt läge (se figur 7). Områden med de bästa produktionsförhållandena är således A-områden medan de något sämre förhållandena i södra Finland har varit B-områden. De nordligare områdena (inklusive Österbotten) och en del av skärgården är C-områden, som ytterligare har varit indelade i områden mellan C1 och C4. Fr.o.m. 2015 finns det bara två områden, AB (södra Finland) och C (norra Finland) (se figur 8).

De nationella stöden bygger på medlemskapsförhandlingarna innan Finland blev medlem av EU 1995. Det nordliga stödet bygger på artikel 142 i anslutningsfördraget medan stödet till södra Finland bygger på artikel 141 har genomgått stora förändringar. Enligt artikel 142 har Finland rätt att ur egna nationella medel betala ut ett nordligt stöd till de områden som befinner sig norr om 62 breddgraden, dvs. C-området. De viktigaste posterna för det nordliga stödet omfattar nordligt stöd för mjölkproduktion, nordligt stöd utgående från husdjursantal, nordligt stöd utgående från spannmålsareal och nordligt stöd till drivhusproduktion.

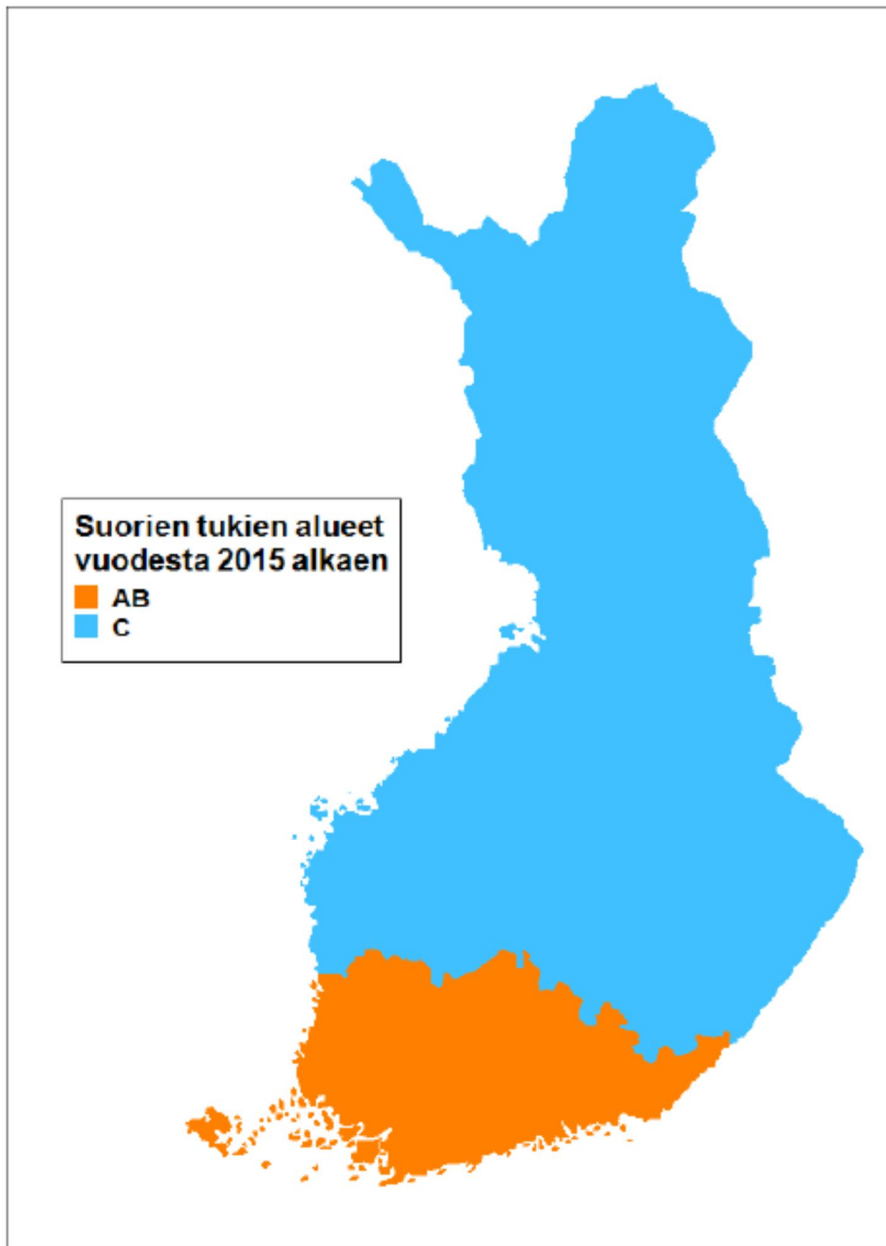
Systemet för gårdsvisa mjölkkvoter upphör år 2015.

Box 3. Den gemensamma jordbrukspolitiken.

Utgångspunkten för de nationella målen inom jordbrukspolitiken är en kompensation av de nackdelar som klimatet förorsakar den nationella konkurrenskraften inom lantbruket. Detta eftersträvar man genom att utveckla den **gemensamma jordbrukspolitiken** (eng. *Common Agricultural Policy – CAP*, fi. *yhteinen maatalouspolitiikka*) i riktning mot Finlands behov och genom nationella åtgärder, främst nationella stödtyper. Den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU omfattar olika **marknadsordningar** (eng. *marketing order*, fi. *markkinajärjestely*) och stöd. De viktigaste produktionsgrenarna inom EU har alla en marknadsordning genom vilken intervention och kvalitetskrav slås fast. För interventionsprodukter garanteras ett minimipris, ett interventionspris till vilket produkten ifråga köps in av EU om marknadspriset understiger interventionspriset (marknadspriset eller interventionspriset motsvarar marknadsinsatserna i figur 6). Dessa produkter lagras i interventionslager och säljs efterhand på den inre marknaden eller exporteras utanför EU. På så sätt kan man minska på de prissvängningar jordbrukarna annars skulle bemöta. De olika stödformer för lantbruk som beskrivs i texten hör också till den gemensamma jordbrukspolitiken.

Figur 7. De gamla stödområdena i Finland 1995-2014. Källa: Tike, Jord- och skogsbruksministeriets informationstjänstcentral

Figur 8. De nya stödområdena i Finland 2015-2020. Källa: Jord- och skogsbruksministeriet b)

7. Lönsamhet och resultat

7.1. Lönsamhet, likviditet och soliditet

Ett av de centrala målen för företagsverksamhet är en god **lönsamhet eller räntabilitet** (fi. *kannattavuus*). Lönsamheten hos ett företag är ett mått på dess förmåga att ge vinst (eller gott resultat). Lönsamheten kan mätas genom resultat/resursinsats:

$$\text{Lönsamhet} = \frac{\text{Resultat}}{\text{Insats}}$$

För att kunna bedöma lönsamheten inom verksamheten måste man först beräkna det ekonomiska resultatet från lanthuset (resultat = intäkter – kostnader). För den enskilda företagaren är det viktigt att veta lönsamheten av sin verksamhet. Det finns många sätt att beräkna lönsamheten på. Gemensamt för alla lönsamhetsberäkningar är att det måste finnas en **intäkts- och kostnadsredovisning** (fi. *tuotto- ja kustannuslaskelma*). Den erhålls vanligen från bokföringen. Av detta följer att omfattningen av de uppgifter som samlas in genom redovisningssystemet avgör användbarheten, nyttan och exaktheten av de resultat som erhålls. Förutom lönsamhet är **likviditet** (fi. *maksuvalmius*) och **soliditet** (fi. *vakaavaraisuus*) två viktiga kännetecken på ett företags ekonomiska hälsa:

Likviditet = Betalningsförmåga, förmåga att uppfylla betalningsförpliktelser på kort sikt

Soliditet = Förmåga att överleva förlustperioder

Dessa storheter erhålls genom redovisningsverksamhet inom företaget. I detta sammanhang kan man konstatera att den obligatoriska skattebokföringen över inkomster och utgifter som jordbruksföretagarna är skyldiga att föra i syfte att deklarerat inte räcker till för att fastställa någon av de centrala begreppen ovan. Eftersom alla gårdar är tvungna att göra ett skattebokslut beskrivs dock principerna för detta i nästa kapitel 7.2.

7.2. Skattebokslut

Skattebokslutet baserar sig på enkel bokföring och bygger på kassaströmmarna i företaget. Man tillämpar m. a. o. **kontantprincipen**, vilket innebär att tidigareläggningar eller senareläggningar av köp och försäljningar i stor grad påverkar resultatet. Eftersom man inte gör upp någon balansräkning kommer förändringar i lager inte heller till synes i resultatet (Nordling, 1997). Skattebokslutets uppbyggnad beskrivs i Figur 6.

Jordbrukets inkomster		Jordbrukets utgifter	
+ Försäljningsinkomster från växtprodukter		– Avlöningsutgifter	
+ Försäljningsinkomster från djurprodukter		– Utgifter för anskaffning av produktionsinsatser	
+ Övriga inkomster från jordbruk		= Driftsbidrag (<i>käyttökate</i>)	
+ Erhållna stöd		– Utgifter från investeringsnyttigheter	
+ Inkomster från utjämningsreservering		– Övriga utgifter	
+ Jordbrukets biförtjänster			
= Nettoinkomst av jordbruk innan utjämningsreservering (<i>tasauseraus</i>)			
– utjämningsreservering			
= Nettoinkomst av jordbruk			
– räntor på skulder för jordbruk			
= Resultat av jordbruk - möjlig förlustutjämnning			
= Företagsinkomst (vinst/förlust) som delas i kapitalinkomst och förvärvsinkomst			
Kapitalinkomst	10–20 %	av	Företagsinkomst – kapitalinkomst = förvärvsinkomst, progressiv beskattning
nettoförmögenhet,	beskattas	med	
kapitalskatt 28 %			

Figur 6. Jordbrukets skattebokslut.

De centrala måtten i skattebokslutet är nettoinkomst av jordbruk, (fi. *maatalouden puhdas tulo*), resultat av jordbruk (fi. *tulos maataloudesta*) och jordbrukets företagsinkomst (fi. *maatalouden yritystulo*). Den sistnämnda delas sedan in i en kapitalinkomst (fi. *pääomatulo*) enligt 10–20 % av nettoförmögenheten som beskattas med 28 % kapitalskatt och en förvärvsinkomst (fi. *ansiotulo*) som beskattas progressivt, dvs. med högre procentsats för högre förvärvsinkomstnivåer.

7.3. Resultatbegrepp inom lantbrukets lönsamhetsundersökning

En mer avancerad form av redovisning för att räkna ut resultat, lönsamhet och soliditet är den s.k. lantbrukets lönsamhetsundersökning (fi. *maatalouden kannattavuustutkimus*). År 2014 gjordes bokslut för ungefär 900 gårdar. Dessa gårdar är inte genomsnittsgårdar utan större än genomsnittet i Finland utan representerade en odlingsareal på ca 58 ha och ett djurantal på 25,8 djurenheter (Ekonomidoktorn).

Vid beskrivningen av resultatet använder man sig av vissa **driftsresultatbegrepp** (fi. *liiketuloskäsitteet*) eller **nyckeltal** (fi. *tunnusluku*). Beroende på vilka kostnadsposter som beaktats vid beräkningen erhåller man olika driftsresultat. Dessa kan användas för att analysera

1. varför resultatet varierar i ett och samma företag under olika år
2. varför resultatet varierar mellan olika företag inom samma produktionsinriktning och med samma storlek under ett visst år.

Driftsresultaten beräknas på basis av företagets *bokslut* (fi. *tilinpäätös*) eller årsredovisningen. Bokslutet består av en **resultaträkning** (fi. *tuloslaskelma*) och en **balansräkning** (fi. *taselaskelma*). Resultaträkningen visar det ekonomiska utfallet eller

resultatet, dvs. de intäkter och kostnader som företaget haft under ett verksamhetsår. Balansräkningen är en sammanställning av företagets **tillgångar** (fi. *varat*) och **skulder** (fi. *velat*). Balansräkningen visar vilka tillgångar företaget använder och hur de är finansierade.

Till de viktigaste driftsresultatbegreppen hör **omsättning** (fi. *liikevaihto*):

Omsättning = Försäljningsintäkter från växtprodukter
+ Försäljningsintäkter från djurprodukter
+ Stöd

Omsättningen visar verksamhetens omfattning.

Bruttointäkter: Om man till omsättningen adderar (+) eller subtraherar (–)

+ – ökning eller minskning av produkt- och produktionsinsatslagrens värde
+ – ökning eller minskning av djurbestandets (fi. *eläinkanta*) värde
+ värdet av produkter och tjänster som levererats från jordbruket till andra driftsgrenar (kostnadsfria överlåtelser)
+ övriga intäkter (t.ex. hyror och arrenden)

erhålls bruttointäkterna (fi. *kokonaistuotto*), vilket motsvarar värdet av den avkastning som jordbruksföretaget åstadkommit med egna resurser. Bruttointäkterna har uppstått som en följd av produktionskostnaderna. De olika produktionskostnadsslagen har beskrivits i kapitel 6.2.

Driftsbidrag: Om man från bruttointäkterna drar av rörliga utgifter och fasta utgifter (inte fasta kostnader) och företagarfamiljens lönekrav för utfört arbete, erhåller man det s.k. driftsbidraget (fi. *käyttökate*). Driftsbidraget är det som återstår för att täcka avskrivningar, räntor och skatter. Det finns därför skäl att observera att jordbrukarfamiljens krav på arbetsersättning har beaktats och dragits av.

Rörelseresultat: Om man från driftsbidraget ytterligare drar av avskrivningar för maskiner, byggnader och täckdiken, erhåller man rörelseresultatet (fi. *liiketulos*). Rörelseresultatet mäter resultatet innan ränteintäkter och räntekostnader (s.k. finansiella poster), extraordinära kostnader och skatter dragits av.

Nettoresultat: Om man ytterligare drar av räntor och finansiella utgifter och lägger till finansiella intäkter, erhåller man nettoresultatet av verksamheten. Nettoresultatet är räntan på det egna kapitalet investerat i verksamheten.

Företagarinkomst, Lantbruksinkomst: Om företagarfamiljens lönekrav för utfört arbete läggs till nettoresultatet, erhålls företagarinkomsten också kallad lantbruksinkomsten (fi. *yrittäjätulo*, *maataloustulo*) vilket är ett mått som visar ersättningen för jordbrukarfamiljens eget arbete och ränta på eget kapital.

Företagarinkomsten på samtliga gårdar som deltog i lönsamhetsbokföringen var år 2013 ca 23 300 euro. På spannmålgårdarna var lantbruksinkomsten 8 030 euro, på övriga växtodlingsgårdar 6 020 euro, på mjölkgårdarna ca 52 100 euro, på övriga nötköttsgårdar ca 30 100 euro och på svingårdarna ca 51 500 euro. Lantbruksinkomsten på dessa gårdar varierar mellan olika år (Ekonomidoktorn).

Lönsamhetskoefficienten: Lönsamhetskoefficienten (fi. *kannattavuuskerroin*) mäts genom förhållandet mellan lantbruksinkomsten och företagarfamiljens lönekrav och räntekrav på det egna kapitalet enligt följande:

$$\text{Lönsamhetskoefficienten} = \frac{\text{Lantbruksinkomst}}{\text{Företagarfamiljens lönekrav} + \text{räntekrav på eget kapital}}$$

Om lönsamhetskoefficienten = 1 innebär det att lönekrav och räntekrav uppfylls. Om lönsamhetskvoten är > 1 uppstår det en s.k. företagervinst (fi. *yrittäjävoinn*).

Om lönsamhetskoefficienten är < 1 har antingen lönekravet eller räntekravet eller ingetdera av kraven uppfyllts.

Som exempel kan nämnas att lönsamhetskoefficienten för alla bokföringsgårdar år 2013 var 0,52 (preliminär uppgift). För spannmålgårdarna var lönsamhetskvoten 0,30, för övriga växtodlingsgårdar 0,26, för mjölkgårdarna var den 0,65, för övriga nötköttgårdar 0,55 och för svingårdarna 0,7 (Ekonomidoktorn). Lönekravet år var ca 14,50 euro i timmen och räntekravet ca 5,3 % (dessa uppgifter är lönekravet och räntekrav för 2012). Lönsamhetskoefficienten varierar således mellan produktionsinriktningarna men för ingen av produktionsriktningarna uppfylldes det sammanlagda löne- och räntekravet.

Avkastningsprocent på totalt kapital: Man kan också beräkna en avkastningsprocent på det totala kapitalet

År 2013 var avkastningsprocenten på det totala kapitalet för samtliga gårdar -0,9 % (Ekonomidoktorn). Beräkningen och tolkningen av nyckeltalen inom lantbrukets lönsamhetsbokföring förklaras mer ingående i bilaga 2 som skrivits av MTT – ekonomisk forskning.

8. Företagsledningen

8.1. Företagsledningens funktioner

En jordbrukare har två roller. Den ena är vara en **livsmedelsproducent**, som behärskar biologi och teknologi och som känner till hur man producerar livsmedel och andra agrikulturella produkter. Denna roll har traditionellt varit lätt att associera sig till. Den andra rollen är att vara en **företagsledare**, vilket har blivit allt viktigare under de senaste åren. Det blir allt svårare att leda ett jordbruksföretag utan en god företagsstyrning och kunskap om ekonomi. Man kan inte blunda för det faktum att det blivit avsevärt svårare att bedriva ett lönsamt jordbruk under den hela perioden efter år 1995. Också för att kunna införa ekologiskt vettiga lösningar i lantbruket kan man inte bortse från att de samtidigt måste vara möjliga att realisera ekonomiskt.

Företagsledningens uppgift är att organisera och ta i bruk resurserna på ett jordbruk – marken, kapitalet, arbetskraften och yrkeskunskapen så att de uppställda målen uppnås. Till företagsledningens uppgifter hör naturligtvis många fler faktorer än målformulering. Företagsledningens uppgifter presenteras mer ingående i Figur 7.

Lyckad FÖRETAGSLEDNING börjar med MÅLFORMULERING som följs upp genom			
PLANERING	BESLUTS- FATTANDE	REDOVISNING (BOKFÖRING) OCH KONTROLL	RESULTAT- ANALYS
vilka alla appliceras på följande områden:			
PRODUKTION	MARKNADS- FÖRING	FINANSIERING	BEMANNING AV ORG. och HAND- LEDNING AV UNDERLYDANDE

Figur 7. Företagsledningens uppgifter (TONY GILES OCH MALCOLM STANSFIELD, 1990).

Ledningen av ett företag har enligt figuren delats in i fem funktioner:

- Målformulering
- Planering
- Beslutsfattande
- Redovisning och kontroll
- Reultatanalys

Målformuleringen utgör grunden för verksamheten. Denna följs upp genom god planering där olika alternativ övervägs. Beslutsfattande innebär att man väljer ett alternativ. Genom redovisning och analys kontrollera man om de uppställda målen har uppnåtts eller inte. Dessa fyra funktioner anpassas inom de fyra huvudområdena i företaget: **produktion, marknadsföring, finansiering** och **handledning av anställda**.

8.2. Målformulering

Målen kan delas in i ekonomiska och icke-ekonomiska mål. Ett viktigt delmål för företaget är ofta att ge vinst eller åtminstone en skälig ersättning för de insatta resurserna och det arbete som man satsat. Intäkterna bör täcka kostnaderna för att verksamheten skall kunna fortsätta längre perioder. I den konkurrens som kännetecknar den fria marknaden slås de företagare sakta ut som inte rationaliserar sin verksamhet, försöker hitta nya utvägar och använder sitt entreprenörskap. Tack vare vinsten skapas ett överskott som gör att jordbruket utvecklas. Ett olönsamt företag kan överleva kortare perioder, men kraftig olönsamhet leder till likviditetskriser, insolvens, konkurs och i extremfall försäljning av egendomen på exekutiv auktion. Då förlorar också andra delmål sin betydelse..

Inom lantbruksnäringen spelar ofta andra delmål än vinsten en stor roll. Det kan hända att målet bara är en måttlig utkomst. Ett mål kan vara att man vill bo på gården. Man kanske strävar efter att överleva till pensionsåren, eller tills vissa stora skulder har

betalats tillbaka. Ett annat möjligt mål är att man vill överföra gården till kommande generationer. Ett tredje mål kan vara att man önskar att lantbruksföretaget växer. Dessa mål är giltiga men de har oftast ett klart samband med ett lönsamt jordbruk eftersom denna lönsamhet utgör grunden för att delmålen förverkligas. Ett **gott ekonomiskt resultat** är således en förutsättning för att delmålen ska kunna uppnås. Förmågan att ge vinst mäts genom företagets lönsamhet. Detta begrepp definieras i avsnitt 7.1. ovan. Man bör också observera att lönsamheten för jordbruksföretag är beroende av planeringstidens längd. Eftersom de fasta kostnadernas andel är stora kan lönsamheten på kort och medellång sikt vara en annan än på lång sikt. Planeringshorisonten för att jordbruk skall bli lönsamt kan vara lång

Kostnadsminimering är ett annat möjligt mål. Ibland talar man om skatteminimering som ett mål, men frågan är om det är ett vettigt mål. Ett tvetydigt mål är även produktionsmaximering. Till dessa ekonomiska målsättningar kan man knyta mera övergripande mål, t.ex. att kunna bevara gården för kommande generationer eller att kunna bo på landsbygden eller arbeta med djur. Ibland hävdas det att lantbruket även är en livsform och på så sätt skiljer den sig från andra företag. Vinstmaximering skulle inte utgöra ett huvudmål enligt detta resonemang. Till detta kan anmärkas att vinstmaximering inte kanske är det viktigaste målet, men att den dock kan ses som en viktig sida i företagsverksamheten.

Det som kännetecknar nästan alla företag och rörelser i deras verkliga bemärkelse är att incentivet är att uppnå en skälig förtjänst under säkerställande av vissa andra mål, att garantera **likviditet** och **soliditet**, att se till att lantbruksföretaget fortsätter, att uppfylla vissa sociala eller ekologiska mål, rättvisare världshandel etc.. För att göra dem mätbara bör de operationaliseras genom olika driftsresultat eller lönsamhetsmått.

Från det mål som jordbrukaren ställer upp kan flera olika delmål härledas. Man talar om en **målstruktur**. Ett exempel på en sådan presenteras i figur 8.

Mål: Generationsskifte på gården		
Tillväxt i företaget på 20 års sikt		
Önskan om en viss produktionsinriktning		
God lönsamhet	God likviditet	God soliditet
Minimering av kostnader	Ändamålsenlig budgetering	Ett bra bokföringssystem
	<ul style="list-style-type: none"> – Rätta grödor, rätta sorter, – Ändamålsenlig foderstat – Rätt gödsling – Rätta maskininvesteringar 	

Figur 8. Exempel på lantbrukarens målstruktur.

8.3. Planering

Att ställa upp mål innebär också att man har en viss tidshorisont. I Figur 7 har de långsiktiga målen placerats högst upp. De långsiktiga målen ingår i de **strategiska planerna**. En strategisk plan behöver inte vara skriven i ord. Från den strategiska planen kan olika tidsmässigt kortare **taktiska planer** härledas. De taktiska planerna kan ytterligare brytas ned i mindre enheter och slutligen omvandlas till **operativa planer** som fungerar på daglig basis.

Box 4. Exempel.

En mjölkbonde med 35 mjölkkor har som förhoppning att något av hans tre barn på 10, 8 och 5 år skall ta över gården. Samtidigt inser han att kvotmängden inte räcker till för att upprätthålla samma lönsamhet om 20 år. Ladugården klarar 10 år till men behöver senast då totalrenoveras och eventuellt byggas ut. Det gäller således att spara resurser och köra in resurser över en räcka år. Maskinparken är medelgammal och klarar ett antal år med undantag av att en ny traktor borde införskaffas. Ett delmål för att realisera huvudmålet är att bygga upp en god maskinpark innan den stora ladugårdsinvesteringen äger rum. Mjölkkvoter borde köpas, det finns plats för fyra kor till i ladugården utan tillbyggnad. Någon form av flerårig finansplan kan således ligga som grund för införskaffandet av traktorn och resten av investeringarna på gården. Lönsamheten är tillfredsställande, likaså soliditeten (de totala skulderna/de totala tillgångarna) men likviditeten (det löpande kassaflödet och de likvida omsättningstillgångarna/de korta skulderna) kan ge problem. En total årsbudget över gårdens intäkter och kostnader, inklusive räntor och på lån och avskrivningar bör således göras upp. En växtodlingsplan för det kommande året bör göras. En utfodringsplan för mjölkorna bör göras upp enligt deras laktation. Genom täckningsbidragskalkyler kan man få en uppfattning om hur mycket intäkter de nya mjölkorna genererar och hur mycket som blir över för betalning av mjölkkvoter och traktorinvesteringen.

8.4. Beslutsfattande

Det behövs alltså olika typer av planer för att produktionen ska kunna planeras rationellt på en gård. Varje plan har också en tidshorisont. Det viktiga med planen är att den föregår verkställandet. Planer utgör grunden för beslutsfattandet. Det är viktigt att beakta olika slags risker i planeringen.

8.5. Redovisning och resultatanalys

Efter att planen har genomförts bör den kontinuerligt kontrolleras och analyseras ur ett företagsekonomiskt perspektiv. Det viktigaste verktyget för kontroll och analys är redovisningen och resultatanalysen. Genom bokföringen får man uppgifter och kunskap om företagets **lönsamhet**, **likviditet** och **soliditet** (se definitioner i avsnitt 7.1).

Ett av de centrala målen vid bedömning av affärsverksamhet är en god lönsamhet eller alternativt ett gott resultat. Detta mål har även blivit allmänt accepterat inom lantbrukssektorn. För att kunna mäta hur bra företaget uppnår detta mål behövs goda redskap. Genom **redovisning** erhåller man information om resultatet. Att försöka jämföra det uppnådda resultatet och förklara orsakerna till eventuella avvikelser kallas för **resultatanalys**. Ett annat viktigt mål för företaget är att kontrollera likviditeten. Detta kan ske genom **likviditetsanalys**.

De flesta gårdar är små. Bokföringen sköts i allmänhet av företagaren själv vid sidan om hans andra uppgifter. Bokföringens bärande idé är för företagaren att kunna göra upp ett skattebokslut och att minimera skatterna. Jordbruksföretagaren förlitar sig i hög grad på **kassabaserad bokföring**, dvs. ett system baserat på kassabokföring. Denna typ av bokföring räcker för att göra upp ett skattebokslut, vilket alla gårdar bör göra upp. Med ett dylikt system kan man utjämna fluktuationer mellan olika år t.ex. i syfte att inverka på skatternas storlek. Ett kassabaserat bokföringssystem avspeglar dock inte förändringar i företagets lönsamhet tillräckligt väl, för att beräkna lönsamheten behövs ett mer avancerat **prestationsbaserat** bokföringssystem. Ett kassabaserat bokföringssystem kan ändras till prestationsbaserat genom att man beaktar lagerförändringar mellan olika år och genom att man beräknar avskrivningarna enligt deras ekonomiska livslängd. Ett dylikt bokföringssystem beaktar dessutom nyttigheter som används för eget bruk. I ett prestationsbaserat bokföringssystem kan även räntor, försäkringar och löner periodiseras till olika kontoår (Pelto-Pirkan päivätieto, 2000).

Det finns således många olika slag av bokföringssystem. De mest avancerade jordbruksföretagen använder dubbel bokföring. Det finns många mellanformer mellan enkelt skattebokslut och ett regelrätt affärsbokslut uppgjort på basis av dubbel bokföring, t.ex. korrigerad resultaträkning inom lantbruksföretaget. Varför behövs då redovisningssystem? Enkelt uttryckt kan man särskilja tre syften med redovisningen:

1. Rapportering av hur företaget har lyckats i ekonomiskt avseende.
2. Underlag för en framtidsprognos över företagets framtida möjligheter och potential.
3. Underlag för beslut.

Mer generellt skiljer man mellan **extern** redovisning (fi. *ulkoinen laskentatoimi*), som uppgörs för finansörer och myndigheter, och **intern** redovisning (fi. *sisäinen laskentatoimi*), som uppgörs för företagets egna beslut. I och med att lantbruksföretagen blivit allt mer affärsmässigt styrda och i högre grad använder sig av lånat kapital har det uppstått ett behov av bättre redovisningssystem. Dessa behövs både för interna syften och för externa syften. Utvecklingen av datorprogram har även gjort detta möjligt.

Sedan 1998 betalas ett bokföringsunderstöd som delvis finansieras med EU-medel. Syftet med detta stöd är att höja nivån på jordbrukens bokföring. Ett villkor är att man i gårdens bokföring tar i bruk en enhetlig kontoplan och uppgör ett bokslut som omfattar både en **resultaträkning** och en **balansräkning**. De gårdar som redan använder ett prestationsbaserat bokföringssystem fortsätter med detta medan de gårdar som använder kassabaserad bokföring måste göra upp en korrigerad resultaträkning (Pelto-Pirkan päivätieto, 2000).

8.6. Likviditetskalkylen

Redovisningsaktiviteten på våra landsbygdsföretag är generellt sett relativt blygsam. Den ansträngda lönsamheten förutsätter ett betydligt aktivare grepp om bokföringen och resultatanalysen på jordbruksföretagen. Ett fungerande styrsystem, som bl.a. omfattar landsbygdsföretagens redovisning och resultatanalys, är en av de viktigaste förutsättningarna för att säkra lönsamhet i framtiden (Nordling, 1999).

Det som kännetecknar nästan alla företag och rörelser är en god lönsamhet och en skälig förtjänst. Andra mål kan vara att garantera att lantbruksföretaget har en god likviditet och soliditet. Dessa är förutsättningar för att lantbruksföretaget skall kunna fortsätta.

Likviditeten definierades i avsnitt 7.1. som betalningsförmåga eller som förmåga att uppfylla betalningsförpliktelser på kort sikt. Likviditeten hör således samman med företagets förmåga att generera kontanter för att uppfylla kontantfordringar för förutsedda och oförutsedda händelser (Barry et al., 1995). Kontanter behövs för att betala vanliga affärsutgifter och personliga utgifter: löpande utgifter, kapitalutgifter, låneavbetalningar och utgifter för familjens behov. Oförutsedda utgifter kan bestå av nya investeringsmöjligheter eller motgångar som kan förorsaka ekonomiska förluster. Ett misslyckande att möta dessa krav på kontanter, dvs. **likvida medel**, kan riskera hela företagets verksamhet. Behovet av likvida medel är därför nära förbundet till företagets riskposition. Risker är en av orsakerna till likviditetsbehovet. Det finns ett klart samband mellan risk och likviditet. Likviditeten hålls god då företaget har försett sig med likvida medel, dvs. tillgångar i form av pengar eller övriga tillgångar som lätt går att omvandla till pengar. En god förmåga att låna pengar innebär också god likviditet (Barry et al. 1995). Likviditet mäts ofta med förhållandet mellan omsättningstillgångar/kortfristiga skulder:

Likviditet = omsättningstillgångar/kortfristiga skulder

En likviditetsrisk kan innebära att det är svårt att erhålla likvida medel för att uppfylla de kortfristiga betalningsförpliktelserna. Ju bättre likviditet ett företag har desto mindre är risken för att det hamnar i svårigheter på grund av räkningar. Trots att lönsamhet på lång sikt är viktigare än likviditet kan likviditeten på kort sikt vara viktigare än lönsamheten. Det är inte helt ovanligt att lönsamma företag går i konkurs helt enkelt för att pengarna tar slut p.g.a. dålig likviditet.

Soliditet definieras som en förmåga att överleva tillfälliga förlustperioder. Soliditetsmålet syftar till att bedöma långsiktig betalningsförmåga och förmåga att utstå förluster. Soliditeten kan mätas på många sätt. Ett vanligt sätt att mäta soliditet är att ange den som ett relationstal mellan eget kapital och total kapital:

Soliditet = eget kapital/totalt kapital

Lantbruksföretagets bokföring underlättar skisseringen av framtiden och innebär bl.a. att problem med likviditeten lättare kan förutsägas. Likviditetskriser kan undvikas genom ett fungerande styrsystem och ekonomisk planering. En affärsmässig bokföring erbjuder ett sådant system. Enligt Nordling (1999) måste man dock konstatera att den

genomsnittliga lantbruksföretagaren ännu inte är mogen att ta steget att direkt börja med affärsmässig bokföring. Utvecklingen går enligt Nordling visserligen i den riktningen, men tillsvdare krävs lösningar som tilltalar företagaren i större utsträckning än regelrätta resultat- och balansräkningar. I många fall kan den mest attraktiva lösningen vara att kombinera en del av det traditionella lantbruksekonomiska redovisningstänkandet med tankegångarna i den affärsmässiga bokföringen. T.ex. Österman (1999) har för rådgivningsändamål utvecklat ett paket som bygger på mikrodatorprogrammet Microsoft Excel enligt dessa tankegångar. Den affärsmässiga bokföringen har allt oftare utgjort grunden för utvecklingen av redovisningen i många länder.

En enklare form av resultatanalys genom tillämpning av det s.k. LIKVI-programmet har upprättats av de finländska lantbrukssällskapen och landsbygdscentralerna. I detta program uppgörs en **likviditetskalkyl** på ett års sikt. Målet med en sådan kalkyl är att undersöka hur de kontanta medlen räcker till på kort sikt. Idén är att garantera att medlen räcker för att uppfylla de kortfristiga betalningsförbindelserna i varje ögonblick.

Redovisningsverksamheten på jordbruksföretaget förenklar gestaltningen av framtiden. Företagaren kan med hjälp av bokföringen uppskatta kapitalets omsättnings hastighet och förutse likviditetsrisker. Analys av likviditeten kan utgå från omsättningstillgångarna och de kortfristiga skulderna.

En **balansräkning** är en översikt av ett företags finansiella ställning vid en given tidpunkt. En typisk balansräkning för ett jordbruksföretag presenteras i figur 9.

TILLGÅNGAR	SKULDER OCH EGET KAPITAL
Omsättningstillgångar I	Kortfristiga skulder
- Kassa	- Skulder som förfaller inom ett år
- Bank	
- Kundfordringar	
Omsättningstillgångar II	Långfristiga skulder
- Lager av produkter	- Skulder som förfaller inom längre tid än ett år.
- Lager av förnödenheter	
- Omsättningsdjur	
- Markförråd	
Anläggningstillgångar	Eget kapital
- Stamdjur	- Kapital som ägarna själva satsat
- Maskiner	
- Fastigheter	
BALANSOMSLUTNING (summa omsättningstillgångar och anläggningstillgångar)	BALANSOMSLUTNING (summa skulder och eget kapital)

Figur 9. De viktigaste posterna i lantbruksföretagets balansräkning

Balansomslutningen visar företagets totala kapital. Balansräkningens debetsida (vänstra sidan) visar **vad kapitalet används till**. Balansräkningens creditsida (högra sidan) visar **hur kapitalet har anskaffats**. Summan av båda sidor skall vara lika stora (Olsson och Skärvadd, 1995).

På den vänstra sidan har företagets tillgångar ordnats efter likviditetsgrad, dvs. hur snabbt de kan omvandlas till pengar. **Anläggningstillgångar** (fi. *käyttöomaisuus*) är sådana tillgångar som är avsedda för stadigvarande bruk eller innehav (Lundén och Ohlsson, 1999), t.ex. fastigheter (mark, byggnader, täckdiken), maskiner och inventarier, stamdjur, insatser i ekonomiska föreningar. **Omsättningstillgångar** (fi. *vaihto-omaisuus*) är i princip alla andra tillgångar. Utmärkande för omsättningstillgångar är att de löpande byts ut eller förändras. Man brukar dela in omsättningstillgångarna i omsättningstillgångar I och omsättningstillgångar II. På finska använder man ofta begreppet finansieringstillgångar (*rahoitus-omaisuus*) vilket motsvarar omsättningstillgångar I, medan omsättningstillgångar II helt enkelt kallas omsättningstillgångar (*vaihto-omaisuus*). I balansräkningen står således omsättningstillgångar I + II ofta utmärkta som *rahoitusomaisuus + vaihto-omaisuus*. Till omsättningstillgångar I hör kassa, banktillgodohavanden, kundfordringar, aktier, obligationer och andra värdepapper, som inte syftar till att stadigvarande användas i företaget. Till omsättningstillgångar II hör lager av produkter och förnödenheter, markförråd och omsättningsdjur.

Uppställningen följer således likviditetsgraden. Eftersom omsättningstillgångar I är mest likvida och lättast omvandlas till pengar står de högst upp. Omsättningstillgångar II är något mindre likvida och står således som punkt 2. Anläggningstillgångarna är de minst likvida tillgångarna och står i allmänhet längst ner. Medan den vänstra sidan visar hur kapitalet har använts visar den högra sidan hur kapitalet har anskaffats. I den högra sidan ingår dels lånen, som indelas i **kortfristiga lån** (lån på ett år eller på kortare tid) och **långfristiga lån** (lån som sträcker sig över en längre tid än ett år), dels eget kapital. Obeskattade reserver hör också hit, t.ex. investerings- eller utjämningsreserveringar som har gjorts i beskattningen. Det **egna kapitalet** är den del av tillgångarna som inte kotsvaras av skulder:

Eget kapital = tillgångar - skulder

Den s.k. **balansomslutningen**, dvs. summan av posterna på vänster sida skall motsvara summan av höger sida i balansräkningen. Total kapitalanvändning och total kapitalanskaffning skall med andra ord motsvara varandra. Med hjälp av balansräkningen kan man beräkna vissa likviditetstal som visar företagets likviditet. Samtliga mått, som mäts enbart genom balansräkningen, ger en ögonblicksbild av företagets ställning på bokslutsdagen. För att bilda sig en bild av företagets utveckling bör dessa likviditetstal studeras över flera år.

Litteraturförteckning

- Antas, H. 2002. Anpassningen av spannmåls- och rybsodlingen till prisförhållanden inom EU på gårdar i Nyland. Helsingfors universitet, Institutionen för ekonomi, avhandling pro gradu. 72 s. + bilagor.
- Att bli egen företagare 2003. Centralhandelskammaren/TE-centralen, 58 s.
- Barry, P. J., Ellinger, P. N., Hopkin, J. A. och Baker, C. B. 1995. Financial Management in Agriculture. sixth edition. 622 s. + bilagor. USA.
- Berglund, T. och Johansson, E. 1996. Nationalekonomins grundprinciper 357 s. Helsingfors.
- Carlson, M. 2002. Ekonomi för icke-ekonomer. En handbok i ekonomins termer, regler och samband. Liber ekonomi. 213 s. Kristianstads Boktryckeri.
- Ekholm, S. och Johnsson, N. 1998. Gröna företag. Affärsidé, marknad, planering, uppföljning. Natur och kultur. 268 s. Örebro.
- Ekonomidoktorn
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Kannattavuuskerroin_tuotantosunnittain använd 26.9.2014
- Giles, T. och Stansfield, M. 1990. The Farmer as Manager. 204 s. Storbritannien.
- Hjelm, L. Renborg, U. och Ölund, G. 1969. Lantbruksekonomi. 304 s. Borås.
- Honko, L. 1989. Liiketaloustiede. 209 s. Esbo.
- Jord- och skogsbruksministeriet a). Förändringar i jordbruksstöden 2015. .
www.mmm.fi. Använd 15.8.2014
- Jord- och skogsbruksministeriet b). CAP 2020-uudistuksen tilannekatsaus - suorat tuet. Maa- ja metsätalousministeriö 14.7. www.mmm.fi. Använd 15.8.2014
- Jönsson, G. och Petersson, R. 1996. Bokföring och bokslut. Landsbygdsekonomi. LTs förlag. 165. Borås.
- Kettunen, L. 1997. Finlands lantbruk. Lantbruksekonomiska forskningsanstaltens publikationer 82b. MTTL julkaisuja 82b. 52 s. Vammala.
- Landsbygdens arbetsgivareförbund, personlig diskussion 29.1.2003.
- Lantbruksstatistisk årsbok. 2001. Jord- och skogsbruksministeriets informations-tjänstcentral. 262 s. Helsingfors.
- Lundén, B. Och Ohlsson, G. 1999. Bokslutsanalys. 236 s. Uddevalla.
- MTT 2014. Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi, MTT ekonomisk forskning. *Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot* 2014. 96 s. + bilagor. Vammala.
- Nelander, L. 1983. Kostnads/intäktsanalys. studentlitteratur 106 s. Lund.
- Nordling, K. 1997. Aktiv redovisnings- och resultatanalysverksamhet som ett hjälpmedel för att säkra lönsamheten på landsbygdsföretagen. Svenska lantbrukssällskapens förbund. 52 s. Helsingfors.
- Nya utmaningar på växande gårdar, 2004. Redigerad av A. Enroth, P. Österman och H. Teräväinen. Forskning för framåt 19. Proagria Svenska lantbrukssällskapens förbund. 96 s. Jakobstad.
- Ojala, I. 2004. Val av företagsform. Kapitel 8, ss 76-85 i ”Nya utmaningar på växande gårdar” (se denna källa).
- Olsson, J. och Skärvadd, P-H. 1995. Företagsekonomi 99. 364 s. Malmö.
- Pelto-Pirkan päivätieto 2000. Maatalous 2000 Suomessa. K-Maatalouskauppiat och Kesko. 238 s.

- Programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland (2014) Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014 ennakkoarviointi, (Janne Antikainen, Petri Kahila, Simo Palviainen, Sinikukka Pyykkönen, Maria Yli-Koski, Jord- och skogsbruksministeriet, Maa- ja metsätalousministeriö 2/2014. ISBN 978-952-453-831-2. 114 s. www.mmm.fi
- Riskhantering på gårdsbruk 2006. Redigerad av P. Jokipii, H. Teräväinen och J. Helin. Forskning för framåt 20. Pro Agria Svenska lantbrukssällskapens förbund 2006. 92 s. Jakobstad.
- The farm accountancy data network- explanatory note,
http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2002/table_en/321full.pdf
- Thomasson, J. 2000. Extern redovisning och finansiell analys, upplaga 10. Liber ekonomi. 281 s. Malmö.
- Tike 2006. Matilda. Lantbruksräkningen 2000
http://matilda.mmm.fi/servlet/page?_pageid=555,561,193&_dad=portal30&_schema=PORTAL30 . Sidan använd 7.8.2006.
- Uusi-Rauva, E., Haverila, M. och Kouri, I. 1999. Teollisuustalous. Tredje upplagan. 462 p. Tampere – Tammerfors.
- Väre, M. 2000. Viljelijöiden tulotasovertailu. Lantbruksekonomiska forskningsanstalten MTTL tutkimuksia 242. 151 s.
- Westermarck, N. 1973. Människan i ett jordbruk i omvandling. 128 s. Lovisa.
- Österman, P. 1999. Utvecklande av landsbygdsföretagets resultatanalys – en adb tillämpning. Avhandling pro gradu. Lantbrukets företagsekonomi. 89 s. + bilagor.

Bilaga 1**Den lantbruksekonomiska terminologin****PRODUKTION OCH TILLGÅNGAR** (fi. *tuotanto ja varat*)

Produktion	= värdeskapande verksamhet omfattande framställning och marknadsföring av varor och tjänster (fi. <i>tuotanto</i>)
Produktionsmedel	= alla i produktionen medverkande resurser (mark, byggnader, markanläggningar, markförråd, maskiner och redskap, husdjur, material, arbete m.m.) (fi. <i>tuotantoväline</i>)
Fysisk avkastning	= resultat av en insats, t.ex. i form av inkomst Betecknar i äldre terminologi en rent fysisk storhet, t.ex. 9000 l mjölk/ko eller 5000 kg vete/ha (fi. <i>tuotos</i>)
Primärproduktion	= produktionen inom jord- och skogsbruk, trädgårdsodling samt fiske (fi. <i>alkutuotanto</i>)
Nyttighet, -er	= varor och tjänster (fi. <i>hyödyke, hyödykkeet</i>)
Förråd	= produkter och produktionsmedel lagras som förråd på gården (fi. <i>varastot</i>)
Markförråd	= material och arbete som nedlagts i marken för kommande grödor såsom grundkalkning och grundgödsling (fi. <i>sadonvara</i>)
Markanläggningar, totalförbättringar	= placeringar i marken som inte är bestående, men som inte förbrukas under en produktionsperiod, t.ex. vägar, broar, dräneringar, osv. (fi. <i>perusparannukset</i>)
Balans, balansräkning	= översikt över företagets tillgångar, skulder och eget kapital vid en viss tidpunkt (fi. <i>tase, taselaskelma</i>)
Tillgångar	= nyttigheter, fördelar och fordringar som man kan ge ett värde åt samt likvida medel (fi. <i>varat</i>)
Anläggningstillgångar	= tillgångar avsedda för stadigvarande bruk inom företaget, t. ex. fastigheter, maskiner och inventarier (fi. <i>käyttöpääoma</i>)
Omsättningstillgångar	= tillgångar ej avsedda för stadigvarande bruk, t.ex. lager, fordringar. Därtill likvida medel, som t.ex. pengar, banktillgodohavanden. Utmärkande för omsättnings-

tillgångarna är att de löpande byts ut eller förändras (fi. *vaihto-omaisuus*)

Kapital	=	räkenskapsmässig benämning för tillgångar avsedda för företagets finansiering (fi. <i>pääoma</i>). I vid mening är kapital detsamma som företagets resurser
Främmande kapital	=	kapital som företaget har lånat eller fått som kredit utifrån (fi. <i>vieras pääoma</i>)
Eget kapital	=	tillgångarnas värde – främmande kapital (fi. <i>oma pääoma</i>)
Effektivitet	=	uppnått produktionsresultat i förhållande till uppnåeligt under givna omständigheter (fi. <i>tehokkuus</i>)
Produktivitet	=	erhållen avkastning per en viss insats av produktionsmedel. Man skiljer mellan teknisk effektivitet och insatseffektivitet (fysiska) samt ekonomisk effektivitet (fi. <i>tuottavuus</i>)
Elasticitet	=	en faktors procentuella förändring i förhållande till en annan faktors procentuella förändring (fi. <i>jousto</i>)
Intensitet	=	insats (förbrukning) av produktionsmedel per enhet av ett annat produktionsmedel (mark, husdjur etc.) för erhållande av ett produktionsresultat, (fi. <i>voimaperäisyys</i>)
Intensiv produktion	=	förbrukningen av produktionsinsatser per produktionsenhet är hög (fi. <i>voimaperäinen tuotanto</i>)
Extensiv produktion	=	förbrukningen av produktionsinsatser per produktionsenhet är låg (fi. <i>laajaperäinen tuotanto</i>)
Kapacitet	=	den prestationsförmåga som ett produktionsmedel eller företag har under bestämda förhållanden (fi. <i>kapasiteetti</i>)
Investering	=	kapitalplacering i produktionsmedel (t ex mark, byggnader eller maskiner) eller i värdepapper

VÄRDEN

Marknadsvärde (Gångse värde)	=	det värde som bestäms av den fria marknaden (fi. <i>markkina-arvo, käypä arvo</i>)
Anskaffningsvärde	=	värdet enligt priset och/eller kostnaden för anskaffningen av en tillgång. I anskaffningsvärdet för en förvärvad tillgång inräknas förutom inköpspriset även installeringskostnader, frakt, tull, transportförsäkring och lagfart (fi. <i>hankinta-arvo</i>)

Återanskaffningsvärde	=	den summa som det krävs vid värderingstillfället för anskaffningen av en ny motsvarande tillgång (fi. <i>jälleenhankinta-arvo</i>)
Nuvärde	=	det värde en framtida betalning har om den värderas till dagens värde genom att den framtida betalningen ”diskonteras” med kalkylränta (fi. <i>nykyarvo</i>)
Bruksvärde	=	produktionsmedlets företagsekonomiska värde (den nytta som företaget får av produktionsmedlet) (fi. <i>käyttöarvo</i>)
Alternativvärde	=	värde i alternativt bruk (fi. <i>vaihtoehtoisarvo</i>)
Restvärde, utranteringsvärde	=	anläggningstillgångarnas värde då de tas ur bruk (fi. <i>jännösarvo</i>)
Förädlingsvärde	=	värde för en vara i en produktionsprocess, sedan kostnaderna för dess förädlade avdrags från dess intäkter (fi. <i>jalostusarvo</i>)
Försäljningsvärde	=	marknadsvärde reducerat med försäljningskostnader (fi. <i>myyntiarvo</i>)
Avkastningsvärde	=	det kapitaliserade värdet av en förväntad avkastning vid värderingstillfälle (fi. <i>tuottoarvo</i>)

KOSTNADER

Kostnad	=	värdet på produktionsmedel som nedlagts i produktionen (uppförats). Kostnaden avser värdet av förbrukade resurser under en period (fi. <i>kustannus</i>)
Utgift	=	finansiell uppgift för anskaffning av produktionsmedel inklusive tjänster. Utgiften avser anskaffningstillfället (fi. <i>hankintahetki</i>) och uppstår när en faktura erhålls. En utgift innebär en minskning av kassabehållningen och/eller fordringar och/eller ökning av skulder (fi. <i>meno</i>)
Utbetalning	=	utbetalning avser betalningstillfället, t. ex. när företaget betalar en leverantör för en vara (fi. <i>kassasta maksatus</i>)
Produktionskostnad	=	produktionsmedlens användning mätt i pengar (fi. <i>tuotantokustannus</i>)
Marknadsföringskostnad	=	sammanlagda summan av alla marknadsföringskostnader (fi. <i>markkinointikustannus</i>)

Avskrivning	=	till en viss produktion eller produktionsperiod hänförlig planmässig värdeminskning av anläggningstillgångar (fi. <i>poisto</i>)
Underhållskostnad	=	kostnad för fortlöpande underhåll av anläggningstillgångar (fi. <i>ylläpitokustannus</i>)
Räntekostnad	=	räntekostnaden för det egna och det främmande kapitalet som är placerat i företaget (fi. <i>korkokustannus</i>)
Fast kostnad	=	en kostnad som är oberoende av produktionens omfattning är oförändrad under hela produktionsperioden (fi. <i>kiinteä kustannus</i>)
Rörlig kostnad	=	en kostnad som varierar beroende på produktionens omfattning (fi. <i>muuttuva kustannus</i>)
Direkt kostnad	=	en kostnad som hänför sig till endast en produktionsgren eller produkt och som i bokföringen också belastar ifrågasvarande produktionsgren eller produkt (fi. <i>suora kustannus</i>)
Indirekt kostnad	=	en kostnad som hänför sig till flera produktionsgrenar eller produkter (fi. <i>epäsuora kustannus</i>)
Särkostnad	=	en kostnad som kan hänföras till ett visst objekt (fi. <i>erilliskustannus</i>)
Samkostnad	=	en kostnad som är gemensam för två eller flera objekt (fi. <i>yhteiskustannus</i>)
Alternativkostnad	=	kostnaden motsvarande ett produktionsmedels värde i alternativ användning (fi. <i>vaihtoehtoiskustannus</i>)
Marginalkostnad, gränskostnad	=	kostnadsförändring till följd av en liten förändring i produktionsvolymen (fi. <i>rajakustannus</i>)
Merkostnad	=	kostnadsförändring till följd av en större förändring i produktionsvolymen (fi. <i>lisäkustannus</i>)
Frakter	=	transport av varor och produktionsmedel (fi. <i>rahti</i>)

INTÄKTER

Inkomst	=	inkomsten avser produktens resultat i penningar eller i fordran vid försäljningstillfället. Inkomsten avser försäljningstillfället och uppstår när fakturan sänds. Inkomsten innebär en ökning av kassabehållningen och/eller fordringar och/eller minskning av skulder (fi. <i>tulo</i>)
Intäkt	=	intäkten avser värdet av producerade varor och tjänster under en viss tidsperiod (fi. <i>tuotto</i>)
Inbetalning	=	Inbetalning avser betalningstillfället t ex när en kund betalar för en vara (fi. <i>kassaan maksatus</i>)
Marginalintäkt, Gränsintäkt	=	intäktsförändring till följd av en liten förändring i produktionsvolymen (fi. <i>rajatuotto</i>).
Merintäkt	=	intäktsförändring till följd av en större förändring i produktionsvolymen (fi. <i>lisätuotto</i>)
Täckningsbidrag	=	skillnaden mellan intäkterna och särkostnaderna (de rörliga kostnaderna) (fi. <i>kattuotto</i>)

LÖNSAMHET

Lantbrukinkomst	=	den ersättning som företaget inbringar för eget kapital och för lantbruksfamiljens arbete (fi. <i>maataloustulo</i>).
Nettoreultat	=	skillnaden mellan företagets intäkter och kostnader (fi. <i>nettotulos</i>)
Lönsamhetskvot	=	relationen mellan skuldfri inkomst och räntekravet på placerat kapital samt företagarfamiljens lönekrav (fi. <i>kannattavuuskerroin</i>)
Avkastningsprocent på eget kapital	=	den avkastning i procent som erhålls för det egna kapitalet. Kan jämföras med avkastningen på en marknadsplacering med samma risk (fi. <i>oman pääoman tuotto-%</i>).

STÖD

Gårdsstöd	=	EU-inkomststöd som erhålls oberoende av produktion. Det krävs varken växtodling eller boskapsuppfödning för att få stödet. För att få stöd förutsätts att stödtagaren besitter åker
------------------	---	---

samt att han iakttar kompletterande villkor. Gårdsstödet består av ett enhetligt stöd per stödområde och åker samt tilläggsdelar för tjurar, stutar, stärkelsepotatis och mjölk. Tilläggsdelarna minskar och övergår småningom under övergångsperioden till det enhetliga stödet

Gårdens årliga belopp av gårdsstöd (€)	=	stödrättighet (€/ha) x antalet stödberättigande hektar som uppges i stödansökan (ha)
Stödrättighet	=	gårdarna får stödrättigheter på basis av antalet stödberättigade hektar som anmäls i stödansökan för 2006. Stödrättighetens enhetliga del (€/ha) är lika stor för alla odlare inom samma stödområde. En stödrättighet ger stöd för högst en hektar åker. Stödrättigheterna är inte bundna till ett visst skifte men nog till stödberättigad areal
Trädesrättigheter	=	gårdens obligatorisk träda enligt trädningsprocenten
Klistermärken	=	tillstånd som ger jordbrukaren rätt att odla och få stöd för grönsaker och matpotatis. Klisterlappen bevaras inom stödrättigheten även om man på skiftet odlar annat än trädgårdsväxter eller potatis. Klisterlappen kan överföras till en annan odlare endast med den egentliga stödrättigheten. Klisterlappen försvinner då stödrättigheten överförs till den nationella reserven
Produktionsbundna stöd	=	dikor, tunga slaktnät och en del av stärkelsepotatisstödet
Kompensationsbidrag	=	EU – stöd för områden med ogynnsamma förhållanden för jordbruksproduktion. Hela Finland erhåller kompensationsbidrag.

Bilaga 2**BERÄKNING OCH TOLKNING AV NYCKELTAL, MTT ekonomisk forskning 2002**

Vid bedömningen av den ekonomiska situationen hos ett lantbruksföretag används vid lönsamhetsundersökningen följande nyckeltal. Beräkningen av nyckeltalen baserar sig på en korrigerad resultat- och balansberäkning för jordbruks- och trädgårdsproduktion.

Försäljningsintäkter + Stöd = OMSÄTTNING

Omsättningen är ett mått på verksamhetens omfattning. Omsättningen beräknas exklusive mervärdesskatt. Resultatberäkningen är prestationsbaserad, vilket innebär att de intäktsposter som hör till den ifrågavarande redovisningsperioden räknas med i omsättningen.

Omsättning + ökning av produktlager och husdjursegendom - minskning av produktlager och husdjursegendom + inre överföringar till andra driftsgrenar + övriga intäkter från jordbruk = BRUTTOINTÄKTER
--

Bruttointäkterna ger en bättre bild av verksamhetens omfattning än omsättningen i sådana fall då en betydande del av redovisningsperiodens produktion är bunden i lager eller en stor del av omsättningen består av försäljning av produkter eller husdjursegendom som varit i lager.

Förändringen i produktlager omfattar nu till skillnad från tidigare också förändringen av grovfoderlager (hö, ensilage).

Bruttointäkter - rörliga utgifter - fasta utgifter - företagarfamiljens lönekrav = DRIFTSBIDRAG
--

Vid granskningen av driftsbidrag bör observeras, att företagarfamiljens lönekrav har dragits ifrån intäkterna vid beräkningen av driftsbidraget.

Lönekravet har beräknats genom att man har multiplicerat antalet timmar jordbruksarbete som företagarfamiljen har gjort med ett på förhand fastställt timlönekrav. Timlönekravet var år 1998 42 mk/h och år 1999 43 mk/h.

DRIFTSBIDRAGS -%

$$= 100 * \text{driftsbidrag} / \text{bruttointäkter}$$

Driftsbidragets relativa andel av intäkterna bör vara större i kapitalintensiva än i arbetsintensiva företag, eftersom de kostnader som förorsakas av kapitalet (avskrivningar och räntekrav) bör täckas med driftsbidraget.

Driftsbidrag - avskrivningar = RÖRELSERESULTAT

Rörelseresultat mäter resultatet av företagets egentliga verksamhet, före finansiella poster, tillfälliga poster och skatter.

Avskrivningarna beräknas på basis av ett nuvärde som härleds från egendomens återanskaffningsvärde. Som avskrivningsmetod används avskrivning i jämna rater, där avskrivningsprocenten fastställs per egendomsgrupp.

Avskrivningskostnaden är på de flesta gårdar större än tidigare, eftersom de skattemässiga avskrivningar som användes tidigare är låga jämfört med de avskrivningar som beräknats på basis av egendomens nuvärde.

Rörelseresultat + finansiella intäkter - räntor och finansiella utgifter = NETTORESULTAT
--

Nettoresultatet är räntan på det egna kapitalet som placerats i företagsverksamheten. Då nettoresultatet är negativt flera år i följd är följden en minskning av det egna kapitalet och en försvagad soliditet.

Vid granskningen av nettoresultatet skall observeras, att skatterna inte har dragits från resultatet.

NETTORESULTAT -%

$$= 100 * \text{nettoresultat} / \text{bruttointäkter}$$

Nettoresultatsprocenten visar med vilken resultatsmarginal företaget verkar.

Nettoresultat - räntekrav på eget kapital = FÖRETAGARVINST

Företagarvinsten visar företagets lönsamhet i pengar (dess absoluta lönsamhet).

Det beräknade räntekravet på eget kapital är 5 %.

Det egna kapitalet har räknats ut genom att man subtraherat skulderna från lantbruks- och trädgårdsproduktionens egendom. Som lantbruksegendom räknas: immateriella rättigheter (bl.a. referenskvantiteter för mjölk), jord- och vattenområden, byggnader, maskiner och anläggningar, täckdiken, övrigt driftskapital, aktier och andelar, lager av produktionsförnödenheter, produktlager (inkl. grovfoderlager), husdjur, övriga omsättningstillgångar, fordringar och finansieringstillgångar. Värdet på arrendeåkrar räknas inte längre som förmögenhet. Av denna orsak är jordegendomens värde på många gårdar nu lägre än under tidigare år. Utgifterna för åkerarrende ingår nu i de fasta kostnaderna.

SOLIDITET

$$= 100 * \text{Eget kapital} / \text{balansräkningens slutsumma}$$

Soliditet är ett mått på lantbrukets solvens och finansieringsrisk. Företagets solvens är bättre och finansieringsrisken mindre, ju högre företagets soliditet är. På en skuldfri gård har nyckeltalet värdet 100 %.

Som slutsumma i balansräkningen används medeltalet av situationen vid redovisningsperiodens början och slut. Det visar den mängd kapital som i genomsnitt är bunden i företaget under redovisningsperioden.

RELATIV SKULDSÄTTNING

$$= 100 * \text{Främmande kapital} / \text{bruttointäkter}$$

Detta nyckeltal är ett mått på företagets soliditet. Det visar förhållandet mellan skulden och verksamhetens omfattning. Talet ger en fingervisning om det krav på driftsbidrag kostnaderna för skötseln av det främmande kapitalet skulle förutsätta.

TOTALKAPITALET AVKASTNING

$$= \text{Nettoresultat} + \text{räntor och finansiella kostnader}$$

Nyckeltalet visar hur mycket företaget avkastar i ränta på hela det kapital som investerats i verksamheten.

TOTALKAPITALET AVKASTNING -%

$$= 100 * (\text{Nettoresultat} + \text{räntor och finansiella kostnader}) / \text{balansräkningens slutsumma}$$

Nyckeltalet visar hur mycket företaget avkastar i ränta på totalkapital. Totalkapitalets avkastningsprocent kan jämföras med ränta betalad på det främmande kapitalet.

LANTBRUKSINKOMST

$$= \text{Nettoresultat} + \text{värdet av företagarfamiljens arbete i jordbruket}$$

Lantbruksinkomsten är den del av lantbrukets intäkter, som blir över som lön för företagarfamiljen och ränta på eget kapital. Eftersom man vid beräkningen av lantbruksinkomsten inte beaktar det arbete som företagarfamiljen gjort eller användningen av eget kapital, är lantbruksinkomsten inget mått på företagsverksamhetens lönsamhet. Det är inte heller något mått på lägenhetens lönsamhetsutveckling,

eftersom det arbete företagarfamiljen gjort och användningen av eget kapital kan ha förändrats jämfört med tidigare år.

LÖNSAMHETSKVOT

$$= \text{Lantbruksinkomst} / (\text{företagarfamiljens lönekrav} + \text{räntekrav på eget kapital})$$

Lönsamhetskvoten visar lantbruksproduktionens lönsamhet. Den visar också lönsamhetens utveckling, eftersom där även beaktas förändringarna beträffande arbetsinsatsen och användningen av eget kapital.

När lägenhetens lönsamhetskvot är exakt 1,00 är räntan på det egna kapital som placerats i lantbruket och den timlön som företagarfamiljen får för sitt arbete lika stora som det på förhand fastställda beräknade räntekravet och kravet på timlön. Om lönsamhetskvoten avviker från värdet 1,00 avviker ersättningen för ränta och arbete från de på förhand fastställda kraven i samma förhållande som avvikelsen anger. Den förverkligade ersättningen kan beräknas på följande sätt:

$$\text{Arbetsersättning (mk)} = \text{lönsamhetskvot} * \text{företagarfamiljens lönekrav}$$

$$\text{Kapitalets föräntning (mk)} = \text{lönsamhetskvot} * \text{räntekrav på eget kapital}$$

$$\text{Arbetsersättning (mk/h)} = \text{lönsamhetskvot} * \text{timlönekrav}$$

$$\text{Kapitalets föräntning (\%)} = \text{lönsamhetskvot} * \text{kalkylerade räntekrav}$$

ARBETSFÖRTJÄNST

$$= \text{Lantbruksinkomst} - \text{räntekrav på eget kapital}$$

Arbetsförtjänst är ett mått på den arbetsinkomst som företagarfamiljen får genom sitt arbete i jordbruket. Arbetsförtjänsten har räknats ut så att man har subtraherat räntekravet på eget kapital från resultatet, och härigenom har man lagt större vikt vid det egna kapitalets roll som produktionsfaktor än vid företagarfamiljens arbetsinsats.

FÖRTJÄNST PER ARBETSTIMME

$$= \text{Arbetsförtjänst} / \text{arbetsmängden i timmar}$$

Förtjänsten per arbetstimme, vilken visar företagsverksamhetens lönsamhet, kan jämföras med till exempel en lönetagares förtjänst per timme. Vid granskningen bör observeras, att man redan har fått en avkastning på det egna kapitalet som motsvarar det beräknade räntekravet.

AVKASTNING AV EGET KAPITAL (nettoresultat)

$$= \text{Lantbruksinkomst} - \text{företagarfamiljens lönekrav}$$

Vid beräkningen av avkastningen på det egna kapitalet subtraheras företagarfamiljens lönekrav från intäkterna, varvid den kvarstående delen utgör ersättning för eget kapital. Vid beräkningen av avkastningen av det egna kapitalet har företagarfamiljens lönekrav subtraherats från resultatet, varvid man har lagt större vikt vid företagarfamiljens arbetsinsats än vid det egna kapitalets roll som produktionsfaktor.

AVKASTNINGS-% PÅ EGET KAPITAL

$$= 100 * \text{Avkastning på eget kapital} / \text{eget kapital}$$

Avkastningsprocenten på det egna kapitalet kan som mått på företagsverksamhetens lönsamhet jämföras med avkastningen på en marknadsplacering med samma risk. Vid granskningen av nyckeltalet bör observeras, att företagarfamiljen har fått sin lön enligt timlönekravet.